

Hoe een spagaat leidt tot verbetering van gebarentaalvaardigheid

Evaluatieonderzoek naar verbetering van gebarentaalvaardigheid van
leerkrachten op de dr. Bosschool te Arnhem

Lidy Dekkers

1130777

Scriptie in het kader van de Masteropleiding
Leraar Nederlandse Gebarentaal;
Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies;
Hogeschool Utrecht; Faculteit Educatie

Scriptiebegeleider: dr. Jan Nijen Twilhaar
Tweede lezer: drs. Jacobien Geuze
Onderwijseenheid: OSNGT-MMP-09
Augustus 2011

VOORWOORD

Eindelijk afgestudeerd! Twee jaar was ik van plan erover te doen. Het werden er drie. En wat heb ik veel geleerd. Vooral hoe ik vakliteratuur moet lezen en presenteren, lessen moet ontwikkelen en onderzoeksverslagen moet schrijven. In het kader van het afronden van de Masteropleiding Dovenstudies/ Leraar NGT heb ik dit onderzoeksverslag geschreven. Wie had gedacht dat je na drieëndertig jaar onderwijs aan Doven nog zoveel leren kan. Ik niet. Maar nu weet ik dat het kan. En hierbij stopt het niet. Je bent nooit te oud om te leren of je te ontwikkelen. Ik heb de smaak van het informatie vergaren te pakken. Tijdens de opleiding kon ik mijn passie voor onderwijs aan Doven delen met medestudenten, docenten, vakgenoten. En hier is dan het eindresultaat. Het is tot stand gekomen met de medewerking van een boel mensen.

Ik waardeer en bedank ten eerste mijn collega's die deelnemers waren in het coaching- en trainingstraject dat het onderwerp is van dit onderzoek. Jullie hebben je kwetsbaar opgesteld door mij elke week in je klas toe te laten en jullie hebben mijn feedback aanvaard. Onze bijeenkomsten waren altijd in een sfeer van vertrouwen en nu liggen jullie resultaten hier open en bloot te kijk voor de lezer. Marjolijn, Lia, Ary, Else, Elma en Wendy, bedankt voor jullie vertrouwen. Dank aan Margriet en Annelies voor hun steun bij het opzetten en het verloop van het coachtraject. Bijzondere dank ook aan mijn vrienden en collega's Barbara, Jolanda, Joep, Elly en Martijn, die de filmopnamen hebben beoordeeld.

En dan over het schrijven zelf.... Hoe breng ik goed structuur aan? Wie mij kent weet dat ik me kan verliezen in details. Maar gelukkig was Renske mijn kritische meelezer die mij telkens weer de rode draad kon laten zien. Het was fijn dat ik met mijn studiegenoot en collega uit het werkveld Ellen, lekker kon overleggen, klagen en mopperen over de studie. Dat we konden bespreken wat onze problemen met het schrijven van een scriptie waren en dat we elkaar konden helpen met literatuur en kennis.

Dank aan dr. Jan Nijen Twilhaar, mijn scriptiebegeleider. Dank voor je geduld met en geloof in mij en dank voor je input. Drs. Jacobien Geuze als tweede lezer bedank ik hier ook nadrukkelijk. Bijzonder dank aan mijn coach tijdens de studie dr. Beppie van den Bogaerde. Zij heeft altijd in mij geloofd en me gestimuleerd als ik het niet meer helder zag. Een mailtje met 'Kom op Lidy, je kunt meer dan je denkt', was dan voldoende om weer te geloven in mezelf. Wat heb ik veel van je geleerd. En nog een laatste woord aan mijn familie. Ik kom weer vaker naar Zoetermeer hoor. De studie zit erop. Ik heb er grijze haren van gekregen.

SAMENVATTING

De aanleiding voor het onderzoek naar de verbetering van gebarentaalvaardigheid van leerkrachten op de dr. Bosschool was de herziene visie op tweetaligheid.

Leerkrachten kwamen in een spagaat terecht toen ze beseften dat Dove kinderen vooral NGT nodig hebben, maar andere kinderen in dezelfde klas gesproken Nederlands ondersteund met gebaren. Hoe konden zij recht doen aan beide groepen kinderen? Leerkrachten worden in staat geacht moeiteloos te wisselen tussen NmG en NGT, maar zijn onvoldoende vaardig in NGT. Mijn onderzoek richt zich op de verbetering van gebarentaalvaardigheid van leerkrachten. In samenwerking met het team ben ik als betrokken NGT-docent een coaching- en trainingstraject ter verbetering van de gebarentaalvaardigheid gestart. Dit traject wilde ik gaan evalueren. Vervolgens werd aan Dove informanten gevraagd de vooruitgang in de NGT te beoordelen. Ook de coach en deelnemers zelf hebben de vooruitgang beoordeeld. De deelnemers aan het traject hebben leerdoelen gesteld waaraan zij wilden werken gedurende het traject.

De uitkomsten van mijn onderzoek laten zien dat coaching en training de gebarentaalvaardigheid verbetert. De leerdoelen werden niet altijd behaald, maar op andere vlakken dan de leerdoelen werd wél weer verbetering gevonden. Over de hele linie bekeken heeft het dan ook wel degelijk zin om te coachen en te trainen op gebarentaalvaardigheid. Daarnaast kwamen uit de beoordelingen en observaties van de informanten nog aspecten naar voren die niet nader onderzocht werden, maar wel meegenomen konden worden in de aanbevelingen. De belangrijkste aanbeveling is dat de coaching en training verbeterd kan worden door vaak video-opnamen in de klas te maken, deze doelgericht na te bespreken en onder andere de doeltaal als instructietaal te gebruiken.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	1
SAMENVATTING	2
INHOUDSOPGAVE	3
HOOFDSTUK 1 INLEIDING	5
AANLEIDING	5
<i>De spagaat in tweetalig onderwijs</i>	5
<i>Visievorming op de Bosschool</i>	6
<i>Vraagstelling</i>	7
HOOFDSTUK 2 ACHTERGRONDEN	8
INLEIDING	8
ONTWIKKELINGEN IN HET ONDERWIJS AAN DOVEN	8
<i>Historie</i>	8
<i>Ontwikkelingen vanaf de jaren 60</i>	9
<i>Ontwikkelingen vanaf 1995</i>	9
<i>Europa</i>	9
ONTWIKKELINGEN OP DE BOSSCHOOL	10
<i>Ontwikkelingen de laatste vijf jaar</i>	11
TAALVAARDIGHEID EN TWEEDETAALVERWERVING	11
<i>Taalvaardigheid</i>	12
<i>Tweedetaalverwerving</i>	12
SCHETS VAN DE BEGINSITUATIE	14
<i>Inleiding</i>	14
<i>De deelnemers</i>	14
<i>NGT-scholing medewerkers</i>	16
HOOFDSTUK 3 METHODE VAN ONDERZOEK	17
INLEIDING	17
AANPAK VAN HET ONDERZOEK	17
<i>Het coaching- en trainingstraject</i>	17
<i>De leerdoelen van de deelnemers</i>	18
<i>De opnamen</i>	19
<i>De informanten</i>	19
<i>De instructies</i>	20
<i>De zelfbeoordeling van de deelnemers</i>	20
<i>Beoordeling door de coach</i>	20
ANALYSE	21
HOOFDSTUK 4 RESULTATEN	22
INLEIDING	22
ONDERZOEKSRÉSULTATEN DEELNEMER A	22
<i>Beoordeling door informant</i>	22
<i>Zelfbeoordeling</i>	22
<i>Beoordeling coach</i>	23
<i>Interpretatie van resultaten</i>	23
ONDERZOEKSRÉSULTATEN DEELNEMER B	24
<i>Beoordeling door informant</i>	24
<i>Zelfbeoordeling</i>	24
<i>Beoordeling coach</i>	25
<i>Interpretatie van resultaten</i>	25

ONDERZOEKSRESULTATEN DEELNEMER C	26
<i>Beoordeling door informant</i>	26
<i>Zelfbeoordeling</i>	27
<i>Beoordeling coach</i>	27
<i>Interpretatie van resultaten</i>	27
ONDERZOEKSRESULTATEN DEELNEMER D	28
<i>Beoordeling door informant</i>	28
<i>Zelfbeoordeling</i>	29
<i>Beoordeling coach</i>	29
<i>Interpretatie van resultaten</i>	29
ONDERZOEKSRESULTATEN DEELNEMER E	30
<i>Beoordeling door informant</i>	30
<i>Zelfbeoordeling</i>	31
<i>Beoordeling coach</i>	31
<i>Interpretatie van resultaten</i>	31
OVERIGE RESULTATEN	32
<i>Interpretatie van de overige resultaten</i>	33
HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN	34
ALGEMENE OPMERKINGEN	34
CONCLUSIES	34
DISCUSSIEPUNTEN	34
AANBEVELINGEN	35
<i>Aanbevelingen inhoudelijk</i>	35
<i>Aanbevelingen training</i>	36
REFERENTIES	38
BIJLAGEN	41
BIJLAGE 1: OPZET COACHING- EN TRAININGSTRAJECT DOOR TEAMLEIDER	41
BIJLAGE 2: VERZOEK AAN INFORMANTEN	42
BIJLAGE 3: INSTRUCTIE BEOORDELAARS	43
BIJLAGE 4: EVALUATIEFORMULIER VOOR DEELNEMERS	46

Hoofdstuk 1 INLEIDING

In dit hoofdstuk beschrijf ik hoe ik ertoe gekomen ben te onderzoeken of de gebarentaalvaardigheid van leerkrachten op de dr. P.C.M. Bosschool te verbeteren is. In dit hoofdstuk wordt ook beschreven wat de aanleiding was voor dit onderzoek. Tevens wordt de onderzoeksvraag gesteld. Het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 2, geeft achtergronden weer die de lezer inzicht verschaffen in de ontwikkeling van onderwijs aan Doven in Nederland. De plaats van de Nederlandse Gebarentaal binnen het onderwijs aan Doven met name. Hiermee wordt duidelijk wat de beginsituatie voor het onderzoek was. Tevens wordt ingegaan op taalvaardigheid en het proces van tweedetaalverwerving. In het derde hoofdstuk wordt de methode van onderzoek toegelicht. Hierin wordt duidelijk wat onderzocht is en op welke wijze. Hoofdstuk vier geeft de resultaten weer van de beoordeling van filmopnamen door informanten en de zelfbeoordeling door de deelnemers. De beoordeling door de coach en de interpretatie van de onderzoeksresultaten van alle gegevens staan ook in dit hoofdstuk. In hoofdstuk vijf ten slotte staan de conclusies en de aanbevelingen voor voortzetting en eventuele verbetering van coaching en training van NGT-vaardigheid.

Aanleiding

Sinds 2004 werk ik op de dr. P.C.M. Bosschool te Arnhem als docent Nederlandse Gebarentaal en als klassenleerkracht. De Bosschool is een basisschool voor Speciaal Onderwijs aan kinderen met Ernstige Spraaktaal Moeilijkheden (ESM) en Dove en slechthorende kinderen (D/SH). De afdelingen ESM en D/SH zijn aparte afdelingen binnen de school. Ik geef les aan de kinderen en aan de medewerkers van de afdeling D/SH. In het kader van de opleiding Master Dovenstudies / Leraar NGT, doe ik dit onderzoek. Wanneer ik in deze scriptie spreek over Bosschool bedoel ik daarmee de afdeling D/SH.

De spagaat in tweetalig onderwijs

De Bosschool gebruikte tot halverwege 2010 gesproken Nederlands met Gebaren (NmG) als voertaal en instructietaal. Nederlandse Gebarentaal (NGT) werd gezien als tweede taal. Het was niet scherpomlijnd op welke momenten in het lesprogramma NGT gebruikt moest worden. Als voertaal, in vrije situaties tijdens spel, bij wisseling van een les, tijdens het brood eten, of als instructietaal bij onderwijsleergesprekken, instructie, informatieoverdracht, denkontwikkeling. Leerkrachten voelden zich tekortschieten bij het lesgeven aan een zeer gemengde populatie leerlingen met verschillende taalbehoeften. In een klas zitten namelijk Dove kinderen met NGT als eerste taal én kinderen van wie de voorkeurstaal het gesproken Nederlands al dan niet ondersteund met gebaren is: slechthorende kinderen en Dove kinderen met een Cochleair Implantaat (CI). Ruim 80% van de doof geboren kinderen draagt een CI. (Wiefferink et al, 2007) Van deze groep is nog niet in alle gevallen duidelijk in welke taal zij zich het best zullen ontwikkelen. Aan de

ene kant vragen ouders om een groter aanbod onderwijs in het Nederlands en aan de andere kant vragen vaak dezelfde ouders om cursussen gebarentaal. Intussen vreesden leerkrachten dat zij niet voldoende geschoold waren om op hoog niveau in NGT kennis over te dragen, instructie te geven. Van het advies van de Commissie Nederlandse Gebarentaal om gemotiveerde leerkrachten in NGT op te laten leiden aan de opleiding leraar/tolk NGT aan Hogeschool Utrecht, was niets terecht gekomen (Baker et al., 1997).

Leerkrachten worstelden met de vraag hoe zij binnen een klas aan alle verschillende taalbehoeften tegemoet konden komen. Dit speelt op nationale en internationale onderwijsinstellingen voor jonge Dove (D) en slechthorende (SH) kinderen (Jansma, 2007). Daarnaast constateerden leerkrachten op de Bosschool dat er vaak sprake is van miscommunicatie tussen leerlingen onderling.

Visievorming op de Bosschool

De Bosschool hield in mei en juni 2010 twee studiedagen met als doel een visie te ontwikkelen over de vraag hoe in het onderwijs moet worden omgegaan met tweetaligheid. Vragen waren onder meer 'Wat wordt de visie van de school op het aanbod van NGT en NmG in ons veranderend onderwijs?' en 'Wat betekent die visie vervolgens in de praktijk van ons onderwijs, op de korte en de langere termijn?' Tijdens de studiedagen schetste de Bosschool zowel voor een NmG-stroom als een NGT-stroom onderstaande ideale situaties.

Ideaal voor kinderen die NmG als instructietaal krijgen is een groep van negen leerlingen, die gebruik maken van geluidsversterking (soloapparatuur), behoud van aanbod NGT middels NGT als vak, drama en lessen in Dovencultuur. Daarnaast aanbod van 'slechthorendencultuur'. Coaching op het gebruik van NmG door de leerkrachten is daarbij wenselijk. De Nederlandse taal moet hierbij niet worden versimpeld.

Voor kinderen die NGT als instructietaal behoeven, is noodzakelijk dat leerkrachten op hoog niveau kunnen communiceren in NGT. Daarvoor - en tevens als rolmodel - zijn meer Doven (native signers) in de school nodig. Horende leerkrachten moeten worden bijgeschoold in NGT.

De Bosschool kan om pragmatische redenen - te weinig leerlingen en krappe formatie - geen aparte 'ideale' klassen voor NmG en NGT inrichten. Hoe breng je deze idealen dan zo goed mogelijk samen in een klas met een gemengde behoefte? De Bosschool koos als volgt:

Peuters en kleuters (tot en met groep twee) krijgen binnen een klas instructie in zowel NGT als in NmG (50/50). De school kiest ervoor om vanaf groep drie de klassen zoveel mogelijk in te delen naar voorkeurstaal. In deze gemengde groepen met Dove en slechthorende kinderen moet een verhouding worden vastgesteld voor het gebruik van NGT en NmG als instructietaal.

Signis, een andere school van Kentalis voor D/SH leerlingen, heeft bruikbare criteria ontwikkeld voor het indelen van groepen kinderen naar hun meest toegankelijke taal (Jansma, 2006). De Bosschool wil deze graag hanteren - naast observaties door leerkrachten, logopedisten en de gebarentaaldocent.

Voor een juiste plaatsing van leerlingen in de NGT- of NmG-stroom is het nodig dat de ontwikkeling en de vaardigheid van het kind in de NGT beschreven worden in handelingsplannen en rapportages en besproken bij groepsbesprekingen.

Verder moeten leerkrachten op een hoger niveau NGT in de communicatie met hun leerlingen kunnen gebruiken, in en buiten de les. Zij zijn op dit moment nog niet vaardig genoeg en moeten gecoacht worden op het vergroten van NGT vaardigheden. De teamleider, de orthopedagoog en de gebarentaaldocent doen een voorstel voor een coaching- en trainingstraject ter verbetering van gebarentaalvaardigheid van leerkrachten.

Vraagstelling

Als betrokken gebarentaaldocent en coach wil ik nu onderzoeken of middels een coaching- en trainingstraject de gebarentaalvaardigheid van leerkrachten op de Bosschool te verbeteren is.

De volgende onderzoeksvraag wordt gesteld;

Verbeterd coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?

Deelvragen zijn:

- 1. Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?*
- 2. Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?*

Bij gebleken effectiviteit streef ik ernaar te komen tot een set van aanbevelingen voor het zo optimaal mogelijk verbeteren van gebarentaalvaardigheid van leerkrachten binnen de mogelijkheden van de Bosschool.

Argumenten daarvoor:

- Een conclusie van de studiedagen is onder meer dat een leerkracht binnen het tweestromenmodel in beide talen les kan geven.
- Leerkrachten voelen zich tekortschieten in gebruik van NGT.
- Men kan bij evenwichtige input van Nederlands en NGT beter de taalkeuze en plaatsing van kinderen in een van beide stromen verantwoorden.
- We sluiten geen wegen af voor leerlingen.
- Als afdeling houden we ons voortdurend bezig met het verhogen van de kwaliteit van ons onderwijs.
- Scholing in NGT vindt plaats binnen de normale taken van leerkrachten.

Hoofdstuk 2 ACHTERGRONDEN

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt geschetst hoe - na een lange weg - de Nederlandse Gebarentaal en het Nederlands beide een plaats kregen in het onderwijs aan Doven op de Bosschool. Er wordt beschreven hoe deze school aan haar populatie leerlingen met verschillende taalbehoeften kwam. Daarom wordt een korte terugblik op de historie van onderwijs aan Doven in Europa en vooral in Nederland gegeven. Daarbij wordt gebruik gemaakt van Rietveld en Tijsseling (2010) en jaarverslagen van experiment Dovenonderwijs Oost-Nederland (Jaarverslag, 2002; KPC Onderwijsadviseurs, 1997). Vervolgens wordt van de beginsituatie van het coaching- en trainingstraject een beeld geschetst.

Ontwikkelingen in het onderwijs aan Doven

Historie

De geschiedenis van onderwijs aan Doven in Nederland gaat terug tot 1790. Gaandeweg ontstonden vijf gespecialiseerde instituten voor Doven. De H.D. Guyotschool in Groningen was in 1790 de eerste instelling voor Doven. Achtereenvolgens ontstonden het Instituut voor Doven (IvD) te Sint Michielsgestel in 1828, Instituut voor Doven te Rotterdam in 1853, Effatha Christelijk Instituut voor Doven te Voorburg in 1888 en ten slotte in 1911 in Amsterdam de Ammanschool.

De eerste drie instituten gebruikten in hun onderwijs en opvoeding aan Doven (een vorm van) gebarentaal. Dit gebeurde in navolging van de Franse abt Charles Michel de 'l Epée die de eerste staatsschool in Europa in 1760 stichtte. De 'l Epée maakte gebruik van de gebaren die de Franse doven onderling gebruikten en ontwierp zo een gebarensysteem dat de Franse taal volgde tijdens het spreken. Hij noemde zijn systeem 'Methodisch gebaren'. Rond 1778 vond de Duitse Samuel Heinicke dat abstract denken alleen maar mogelijk was in een gesproken taal en daarom leerde hij dove kinderen spreken. Zijn orale methode heette de 'zuivere spreekmethode'. Zo ontstonden in Europa twee stromingen die een voortdurende strijd bleven in onderwijs aan doven.

Tijdens het wereldcongres in Milaan in 1880 voor onderwijs aan doven, besloten horende onderwijzers uit het dovenonderwijs dat gebarentaal belemmerend was voor het leren spreken en spraakafzien door dove mensen (Resolutie van Milaan in 1880). Daarna werd al het onderwijs aan doven in Nederland oraal onderwijs. Doven zouden alleen volwaardige mensen zijn als ze net als horende mensen konden spreken en zo zou hun integratie in de maatschappij kunnen worden bevorderd.

Ontwikkelingen vanaf de jaren 60

De Amerikaanse taalkundige William Stokoe stelde begin jaren zestig van de vorige eeuw in zijn artikel 'Sign Language Structure' dat gebarentalen net als gesproken talen natuurlijke talen zijn met een eigen grammatica en een eigen lexicon. Dit sloeg destijds in als een bom (Sacks, 1989).

Sindsdien veranderde langzamerhand ook de visie van de scholen voor Doven op gebruik van gebaren(talen). Het idee dat oralisme het beste is voor Doven, maakte langzaam plaats voor de Totale Communicatie-gedachte (omstreeks 1980). Die houdt in dat elke manier van communiceren met doven gelijkwaardig is. Het feit dat er gecommuniceerd werd was belangrijker dan de manier waarop. In de praktijk hield het vooral in dat er in het onderwijs aan Doven NmG gebruikt werd. Daarbij volgen de gebaren de zinsstructuur van de gesproken taal.

Omdat NmG gebaseerd is op twee talen met verschillende zinsstructuren en verschillende modaliteiten, kan dat voor taalontwikkeling van kinderen gevolgen hebben. Onderzoek van Knoors (1992) toont aan dat NmG leidt tot achterstand in gesproken Nederlands én in NGT. NmG is geen natuurlijke taal, maar een gebaarsysteem om gesproken taal visueel te maken.

Ontwikkelingen vanaf 1995

Mede door dit onderzoek van Knoors en het al langer bestaan van scholen voor tweetalig Dovenonderwijs in Zweden, Denemarken, Groot-Brittannië (Knoors, 1995; Plaza-Pust, 2005) waar sinds begin jaren tachtig tweetalig Dovenonderwijs bestaat, ontstond ook tweetalig Dovenonderwijs in Nederland. In 1995 ondertekenden alle vijf instituten voor Doven een convenant over de invoering van tweetalig Dovenonderwijs met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Bij dit tweetalig onderwijs wordt NGT als eerste taal van Doven geleerd en Nederlands (eventueel ondersteund met Gebaren) als tweede taal. Voor de ontwikkeling van lesmaterialen, cursussen NGT voor leerkrachten en ouders, en de aanstelling van Dove medewerkers werd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen geld beschikbaar gesteld.

Europa

Plaza – Pust (2005), stelt dat in Europa heel verschillend tegen Gebarentaal aangekeken wordt. In veel landen wordt Gebarentaal nog vooral als een hulpmiddel gezien en wordt gebruik gemaakt van ondersteunende gebaren tijdens spraak. Zij constateert dat er vooral in de Scandinavische landen een tendens is naar Gebarentaal als instructietaal. Verder noemt zij Noorwegen, Zweden, Finland, Denemarken, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Italië, Spanje Portugal, Frankrijk, Groot-Brittannië, Ierland en België als de locaties in West-Europa waar tweetalig onderwijs (Gebarentaal en landstaal) aan Dove kinderen wordt geboden.

Maar ze verschillen wel in waar, wanneer en hoe ze dit onderwijs krijgen aangeboden (Plaza-Pust, 2005, p.1845). Bedoeld wordt in welke vorm van onderwijs ze welke talen aangeboden krijgen: tweetalig speciaal onderwijs, speciaal onderwijs en in regulier onderwijs met een tolk.

Ontwikkelingen op de Bosschool

De spreiding van de vijf Doveninstituten in Nederland was zodanig dat in het oosten van het land geen Dovenonderwijs geboden werd. Leerlingen moesten ofwel intern op een van de drie instituten die een internaat hadden, ofwel lange ritten in de taxi naar school maken. Effatha wilde begin jaren negentig aan de wens van ouders tot thuisnabij onderwijs tegemoet komen en startte een dependance in Apeldoorn. Deze werd niet bekostigd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Om tot een erkende oplossing hiervoor te komen ontstond het Experiment Dovenonderwijs Oost-Nederland, in 1997 vastgelegd in een convenant met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (Convenant, 1997). Betrokkenen waren het Christelijk Instituut voor Doven Effatha in Voorburg, Koninklijk Instituut voor Doven 'H.D. Guyot' in Haren, het Instituut voor Doven Sint Michielsgestel, de dr. P.C.M. Bosschool in Arnhem en de Enkschool in Zwolle. De laatste twee scholen waren scholen voor SH kinderen en kinderen met ESM. Doelstellingen van het experiment waren:

1. *het creëren van thuisnabij onderwijs aan doven in Oost-Nederland;*
2. *ontwikkelen van inzicht in adequate randvoorwaarden voor een kleinschalige, tweetalige onderwijssetting gekoppeld aan een school voor slechthorenden (o.m. met betrekking tot de noodzakelijke omvang, de organisatorische en onderwijskundige randvoorwaarden);*
3. *ontwikkelen van inzicht in onderwijsmethoden of onderdelen daarvan uit het Dovenonderwijs en het onderwijs aan slechthorende kinderen en kinderen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden, die toepasbaar zijn in beide onderwijssoorten (Convenant, 1997, p.3).*

De Enkschool en de dr. Bosschool waren de twee locaties waar het experiment werd uitgevoerd. De praktische uitwerking van het experiment op beide scholen verschilde. Op de Enkschool zaten Dove leerlingen in een klas met ESM en SH leerlingen. Op de Bosschool is gesplitst naar een afdeling voor ESM en een afdeling SH/Doof waarbij Dove en SH leerlingen in één klas kwamen. Maar het meest essentiële verschil lag in de keuze van het taalbeleid op beide scholen.

De Enkschool koos voor NGT als voertaal en instructietaal in het onderwijs aan Dove kinderen. Deze keuze is gemaakt op basis van de eis tot maximale toegankelijkheid van onderwijsinhouden voor Dove kinderen (Jaarverslag, 2002, p.3).

De Bosschool koos anders. Op pragmatische gronden (beschikbaarheid van NGT-vaardige leerkrachten) en sociale gronden (aansluiting bij het onderwijs aan slechthorende kinderen) koos de Bosschool voor NmG als voertaal en instructietaal.

In *Jaarverslag van Experiment Dovenonderwijs Oost Nederland (2002)*, staat dat de Bosschool er steeds meer naar streeft de Nederlandse Gebarentaal een volwaardige plaats te geven binnen het onderwijs en in de omgang met elkaar (Jaarverslag, 2002, p.3). De Bosschool beseftte dat de keuze voor NmG als voertaal en instructietaal inhield dat voor de Dove kinderen de toegankelijkheid van de onderwijsinhouden zo niet volledig kon zijn. Volgens het jaarverslag bleef hard werken aan invoering van NGT binnen het onderwijs een speerpunt. De discussie bleef hoe men in deze geïntegreerde setting van Dove en SH kinderen de toegankelijkheid voor dove kinderen kon maximaliseren zonder het voor SH kinderen

gewenste aanbod van gesproken Nederlands tekort te doen. In het vierde experimentjaar wilde men het aanbod NGT uitbreiden naar meer momenten in NGT tijdens onderwijsinstructies. Men handhaafde NmG als voertaal en instructietaal (Jaarverslag, 2002).

In het jaarverslag werd ook gesteld dat het niet eenvoudig was om Dovenonderwijs in een bestaande andere schoolsoort in te bedden. Men kan alleen maar kwalitatief verantwoord tweetalig Dovenonderwijs bieden als Gebarentaal en Dovencultuur gelijkwaardig gezien worden aan de gesproken landstaal en cultuur. De aanwezigheid van Dove medewerkers was daarvoor van groot belang. Daarnaast was het van cruciaal belang om de scholing in de NGT van medewerkers goed te laten verlopen. In deze experimentfase liep men al aan tegen de beperkte financiële ruimte en de formatieruimte. Men besepte dat het jaren zal duren om een schoolteam voldoende vaardig te laten worden in NGT.

Ontwikkelingen de laatste vijf jaar

Gezien de beperkte scholing van de medewerkers kan niet verwacht worden dat er op voldoende hoog niveau in NGT lesgegeven kon worden. Voertaal was de laatste vijf jaar nog steeds NmG met op enkele momenten per dag instructie in NGT. Er was weinig zicht op hoe dat in de praktijk verliep. In 2004 kwam een van de ouders met de vraag of haar dochter meer in NGT les kon krijgen. Daarop ontstond het plan om op de woensdagen een gebarentaalklas te starten waarin de voertaal en de instructietaal de hele ochtend NGT was. Dove kinderen uit de groepen 4 t/m 8 kwamen op die ochtend in één klas te zitten. De gebarentaaldocent die ook bevoegd leerkracht is stond voor die klas samen met een Dove klassenassistent en met stagiaires van de opleiding docent NGT van het Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies (IGTD) van de Hogeschool Utrecht.

Naast het feit dat leerkrachten zichzelf niet vaardig genoeg vonden in NGT kwamen er ook steeds meer leerlingen met een CI op school die Nederlands spreken. Ouders vroegen ook om meer input van de Nederlandse taal. Vaak werd dan bedoeld zonder ondersteunende gebaren. Dove en SH leerlingen zitten bij elkaar in de klas. Nog steeds blijft het moeilijk om aan de taalbehoeften van alle leerlingen en hun ouders te voldoen.

Daarom werd zoals in de inleiding al genoemd door de Bosschool opnieuw naar het taalbeleid gekeken op de studiedagen van mei en juni 2010.

Men kwam tot de conclusie dat wanneer men aan taalbehoeften van elk kind wil voldoen, men o.a. meer moeten inzetten op scholing en coaching van de NGT van leerkrachten ter verbetering van gebarentaalvaardigheid.

Taalvaardigheid en tweedetaalverwerving

In het kader van het onderzoek naar verbetering van gebarentaalvaardigheid willen we eerst stilstaan bij wat verstaan wordt onder taalvaardigheid. Leerkrachten zijn bezig zich te scholen in een vreemde taal. In dat kader moeten we hier ook spreken van tweedetaalverwerving. Voor beide begrippen; taalvaardigheid en tweedetaalverwerving (T2) volgt hieronder een toelichting.

Taalvaardigheid

Wat wordt verstaan onder (gebaren)taalvaardigheid? Volgens Appel & Vermeer (1996) is een overkoepelend begrip als taalvaardigheid moeilijk te definiëren. *'Taalvaardigheid is een complex van allerlei deelvaardigheden, waarvan niet bekend is uit welke elementen het bestaat'*. (164). Zij vinden de verdeling in de taalvaardigheden: receptief-productief en mondeling-schriftelijk te vaag om goed het begrip taalvaardigheid te kunnen definiëren. Uiteindelijk komen Appel en Vermeer uit bij de visie van Willem Levelt. Deze gaat uit van verschillende verwerkingsniveaus. Klanken vormen woorden, woorden vormen zinnen, zinnen geven samen de bedoeling weer.

In taalvaardigheid kunnen de volgende deeltaalvaardigheden onderscheiden worden, geordend van de grootste naar de kleinste eenheden:

- *Pragmatische vaardigheden: kennis van de regels omtrent taalgebruik, waaronder samenhang in gesproken en geschreven teksten.*
 - *Morfo-syntactische vaardigheden: kennis omtrent woordvorming en zinsbouw.*
 - *Lexicale vaardigheden: kennis omtrent de woorden en hun betekenissen.*
 - *Fonologische vaardigheden: kennis omtrent spraakklanken en grafemen.*
- (Appel & Vermeer, 1996, p. 172).

De deelvaardigheden morfosyntactische-, lexicale- en fonologische vaardigheden zijn grammaticale vaardigheden. Zij staan in tegenstelling tot de pragmatische vaardigheden waarbij het taalgebruik vaak samenhangt met sociale en culturele factoren. Hierbij moeten we aantekenen dat er een vertaalslag naar de gebarentaal gemaakt moet worden. Gebarentaal komt niet in gesproken vorm voor en heeft geen grafemen. Het begrip spraakklanken, of fonemen kunnen we voor Gebarentaal vertalen naar basiselementen waaruit een gebaar bestaat (Nijen Twilhaar, 2009). De vier boven genoemde deelvaardigheden gelden ook voor Gebarentalen (Schermer, Fortgens, Harder, & De Nobel, 1991).

Bij taalvaardigheid moet ook iets gezegd worden over het begrip *'tussentaal'*. (Appel & Vermeer 1996, 18). Hiermee wordt niet bedoeld iets tussen een eerste en een tweede taal in, maar de mate van vaardigheid in de tweede taal. Tussentaal zegt iets over het verloop, van een beperkt, naar een meer ingewikkeld systeem van taal produceren: het taalgebruik. Het proces van tweedetaalverwerving verloopt volgens een systeem van verschillende tussentaalstadia. Dat lijkt aan te geven dat er voortdurend vooruitgang is. Hierbij moet opgemerkt worden dat bij oudere tweedetaalleerders soms niet meer sprake is van vooruitgang. In de tweedetaalverwerving-theorieën wordt dit proces van stokken van vooruitgang aangeduid met de term fossilisatie. Bij ieder van wie de tussentaal gefossiliseerd is kan dat in een ander stadium van tussentaal zijn. Daarbij is het vaak nog zo dat regels de ene keer wel correct worden toegepast en de andere keer niet.

Tweedetaalverwerving

De algemene betekenis van tweedetaalverwerving (T2) is het verwerven van een taal nadat de moedertaal al is verworven (Nijen Twilhaar 2009, p.213). Het zegt vooral iets over de volgorde waarin talen geleerd worden. De specifieke betekenis van T2 is wanneer de tweede taal de omgangstaal is van de gemeenschap waarin men zich bevindt. Daarnaast is er nog vreemdetaalverwerving, die inhoudt dat iemand een

tweede taal leert die niet in de omgeving gesproken wordt (Appel & Vermeer, 1996, p.11-12). Toch worden beide vormen van taalverwerving T2-verwerving genoemd. Verder is belangrijk te vermelden dat het proces van tweedetaalverwerving anders verloopt dan eerstetaalverwerving (Appel & Vermeer, 1996), hoewel de volgorde van verwerven bij beide processen op elkaar lijkt (Nijen Twilhaar, 2009). Processen van tweedetaalverwerving verlopen bij iedereen anders. Dat de processen bij iedereen anders verlopen hangt af van individuele, sociale, cognitieve en affectieve factoren. Factoren die van invloed kunnen zijn op tweedetaalverwerving zijn kort geformuleerd onder andere:

- Leeftijd. Wanneer op oudere leeftijd begonnen wordt met verwerven van T2 zal over het algemeen een lager niveau van taalvaardigheid behaald kunnen worden dan wanneer op jongere leeftijd met T2 verwerving begonnen wordt. Bovendien lijken ouderen vooral meer moeite te hebben met de verwerving van het klanksysteem. In het algemeen kan gesteld worden dat het accentloos leren van een tweede taal alleen mogelijk is als de tweedetaalverwerving voor de puberteit wordt gestart.
- Taalaanleg. Taalaanleg lijkt invloed te hebben op snellere verwerving van T2. Wanneer gestructureerd taal wordt aangeboden zoals bij vreemdetaalverwerving kan aanleg met verbale intelligentie te maken hebben. Wat verder met taalaanleg in verband kan worden gebracht is de vaardigheid om makkelijk met vreemden in een tweede taal te communiceren. Volgens Appel & Vermeer (1996) bestaat er geen eenduidige conclusie over het concept taalaanleg.
- Intelligentie. Bij taalvaardigheid in T2 als voertaal heeft intelligentie minder invloed dan taalvaardigheid in T2 als instructietaal waarbij voor taaltaken meer gevraagd wordt van het cognitief vermogen.
- Beheersing eerste taal. In Appel & Vermeer (1996) wordt gesteld dat kinderen makkelijker een T2 verwerven dan volwassenen. Over volwassenen wordt gezegd dat wanneer een T2 lijkt op de T1 de tweede taal makkelijker te verwerven is (Nijen Twilhaar 2009) dan wanneer de beide talen sterker verschillen. Zo is het voor iemand die het Nederlands als moedertaal heeft gemakkelijker om Engels te leren dan Chinees. Hierbij moet worden aangetekend dat bij het leren van NGT als T2 ook nog het modaliteitsverschil een rol speelt. Oraal-auditief (gesproken taal) versus manueel-visueel (gebarentaal).
- Cognitieve stijl. Grofweg kunnen er twee stijlen van leren onderscheiden worden. Een holistische benadering en een analytische benadering. T2-verwervers die analytisch ingesteld zijn, zullen baat hebben bij uitleg en bestudering van grammaticaregels. De holisten zullen wellicht meer baat hebben bij een communicatieve manier van T2 verwerving.
- Persoonlijkheid. Extraverte persoonlijkheden lijken voorkeur te hebben voor een communicatieve manier van T2-verwerving, introverte persoonlijkheden meer bij een analytische methode gebaseerd op uitleg van regels.
- Sociaal-psychologische factoren. Motivatie is een onderdeel van de sociaal-psychologische factor. Wil men lijken op leden van de doeltaalgemeenschap of heeft men de taal alleen nodig om adequaat te kunnen gebruiken in de doeltaalgemeenschap. Naast motivatie is ook attitude een factor. Hoe wordt aangekeken tegen de sociale gemeenschap die de doeltaal gebruikt. Van meer invloed dan motivatie en attitude is de sociale afstand tussen T2 verwerter en de taalgemeenschap. Hoe kleiner de afstand hoe meer kans op betere taalvaardigheid.

- Taalcontact. Verschillende onderzoekers kennen aan taalcontact verschillend gewicht toe. Er is geen eenduidige conclusie dat meer taalcontact leidt tot grotere taalvaardigheid. Vast staat wel dat T2 verwerven alleen mogelijk is als er voldoende correct taalaanbod is. Als er door sociale afstand weinig taalcontact is zal als gevolg daarvan de T2 verwerving minder vlot verlopen. De samenhang tussen taalcontact en T2-niveau is hoe hoger het T2-niveau is, hoe gevarieerder het taalcontact kan zijn.
- Instructie. Hierbij is de vraag of expliciete taalinstructie effect heeft op T2-verwerving of dat een natuurlijke T2-verwerving betere taalvaardigheid als gevolg heeft. De meningen hierover verschillen nogal.

Van de bovengenoemde factoren is wel duidelijk dat er een samenhang is met het tempo van T2-verwerving. Echter de genoemde factoren worden niet als oorzaak gevonden van de grote verschillen tussen T2-verwervers. Het blijft nog steeds onduidelijk waarom de ene persoon schijnbaar moeiteloos en snel een T2 kan verwerven en de ander moeizaam vorderingen lijkt te maken.

Over tweedetaalverwervingsmethodieken voor de NGT is in Nederland helaas nog weinig bekend.

Schets van de beginsituatie

Inleiding

Naar aanleiding van de al eerder genoemde studiedagen op de Bosschool over het taalbeleid is in het schooljaar 2010-2011 een coaching- en trainingstraject 'verbetering gebarentaalvaardigheid van leerkrachten' begonnen. De opzet was experimenteel en niet gestoeld op enig bestaand traject waaruit ervaringen zouden kunnen worden meegenomen. Oefeningen tijdens de training werden door de coach zelf bedacht op grond van wat deze opviel tijdens de gefilmde lessen. Ook kwamen de deelnemers soms zelf met verzoeken om gerichte training. Er was geen extra tijd of budget voor vrijgemaakt anders dan een andere verdeling van de lestaken van de coach. Het traject vond plaats naast de normale lestaken van leerkrachten.

De deelnemers

Het team van de Bosschool bestaat uit mensen met ruime ervaring in onderwijs aan Doven en slechthorenden. Een aantal teamleden werkte al in onderwijs aan Doven in de tijd dat de gangbare communicatiemethode oraal was. Zij hebben de hele ontwikkeling van oraal onderwijs, naar Totale Communicatie en tweetalig onderwijs meegemaakt. Op grond van de plaatsing van leerlingen in klassen en de leerkrachten die deze groepen het betreffende schooljaar kregen is bepaald welke leerkrachten deel gingen nemen aan het coaching- en trainingstraject. Dit waren vijf leerkrachten die voor de groepen 0, 1-2 en 3 stonden.

De vijf deelnemers aan het coaching- en trainingstraject waren horende leerkrachten. Zij hadden een gemiddelde leeftijd van 47,8 jaar en hadden gemiddeld 24 jaar ervaring in onderwijs aan D/SH. De opleidingen van de deelnemers verschilden. Twee deelnemers waren onderwijsassistent / peuterleidster. Drie waren leerkrachten. Deze drie leerkrachten hadden voordat zij op de Bosschool gingen

werken nog op andere scholen voor Doven gewerkt. Eén van hen heeft ook op een SH school gewerkt.

Tabel 1 toont een overzicht van de relevante opleiding die de deelnemers hebben genoten, wat hun ervaring in onderwijs aan D/SH was, welke NGT-cursussen ze gevolgd hadden en of zij buiten het werk contacten hadden in de Dovenwereld.

De x in de tabel staat voor bevestigend.

		A	B	C	D	E
leeftijd	<i>leeftijd</i>	52	32	45	53	57
relevante onderwijs- opleiding	<i>PA(BO)</i>	x		x		x
	<i>Onderwijsassistent</i>		x		x	
	<i>Logopedie</i>			x		
	<i>Kleuterleidster</i>			x		
	<i>Speciaal onderwijs</i>	x		x		x
ervaring in onderwijs aan D/SH	<i>elders</i>	x		x		x
	<i>Bossschool SH</i>				x	
	<i>Bossschool 2T</i>	1998	2002	2002	1998	1998
ervaring met doelgroep apart	<i>onderwijs SH</i>	x			x	
	<i>onderwijs Doven</i>	x		x		x
cursussen NGT	<i>Medewerkermodule 1-3</i>	x	x	x	x	x
	<i>thema cursussen</i>	x	x	x	x	x
	<i>nascholing thematisch</i>	x	x	x	x	x
contacten in Dovenwereld	<i>geen</i>	x	x	x	x	
	<i>weinig</i>					x

Tabel 1. De deelnemers

Deelnemer A heeft 20 jaar ervaring in onderwijs aan SH en Dove kinderen. A heeft lesgegeven op een SH school en op een school voor Dove kinderen. Vanaf 1998 werkt A op de Bossschool. A heeft ervaring in zowel bovenbouw als onderbouw. De laatste jaren heeft A zich meer toegelegd op de onderbouw.

Deelnemer B heeft 9 jaar ervaring in totaal en werkt vanaf 2002 op de Bossschool. B werkt binnen de Bossschool als onderwijsassistent, leerkrachtondersteuner en als peuterleerkracht. B is tevens taalcoördinator, wat inhoudt dat B zich bezighoudt met implementatie van de methode voor woordenschatuitbreiding 'Met woorden in de weer' (Van den Nulft & Verhallen, 2009).

Deelnemer C heeft 20 jaar ervaring en heeft voorkeur voor werken met kleuters. Vanaf 2002 werkt C op de Bossschool. Voordat C op de Bossschool kwam werken heeft C op een andere school voor Doven gewerkt. C was daar betrokken bij een van de eerste tweetaligheids experimenten (Knoors en Fortgens, 1995).

Deelnemer D heeft 36 jaar ervaring op de Bossschool als onderwijsassistent. D heeft tot 1998 met SH kinderen gewerkt. Vanaf 1998 werkt D op de afdeling D/SH. Momenteel werkt D als onderwijsassistent en als peuterleerkracht.

Deelnemer E heeft 35 jaar ervaring in onderwijs aan Doven. E heeft de hele ontwikkeling meegemaakt van oraal onderwijs, via Totale Communicatie naar tweetalig onderwijs. E heeft voor de Bossschool op een andere school voor Doven gewerkt en is sinds 1998 werkzaam op de Bossschool.

NGT-scholing medewerkers

Alle medewerkers op de afdeling D/SH van de Bosschool leerkrachten, onderwijsassistenten, logopedisten en vakleerkrachten hebben drie modules NGT gevolgd. Dat waren in totaal 72 contacturen en 36 uur huiswerk. Vanaf het moment dat op de Bosschool een vaste NGT-docent in dienst was verzorgde deze naast het lesgeven aan de kinderen ook de (na)scholing in NGT van de medewerkers van afdeling D/ SH. De medewerkers waren verplicht nascholing van 10 lessen van anderhalf uur in een schooljaar te volgen. Dit is het uitgangspunt wat gebarentaal betreft van de vijf deelnemers aan het traject.

Als we in dit verband naar de factoren die het proces van T2-verwerving kunnen beïnvloeden kijken kunnen we daar het volgende over zeggen. Alle deelnemers zijn op oudere leeftijd begonnen met het verwerven van NGT. Zij hebben weinig tot geen contact met de doeltaalgemeenschap buiten de school.

In de modules NGT die gevolgd werden was de methode van instructie de zogenoemde grammaticavertaalmethode. Volgens Zwitserlood & Van de Craats (2007), die een onderzoek naar de effectiviteit van deze methode hebben gedaan, is deze methode van tweedetaalonderwijs nogal achterhaald en gaat men tegenwoordig meestal uit van een communicatieve of een natuurlijke benadering. Het mogelijke gevolg van de grammaticavertaalmethode zoals in de bestaande NGT-cursussen gebruikelijk is, omschrijven zij als volgt.

De docenten merken op dat veel cursisten uitingen blijven produceren die een mengvorm zijn van Nederlands en NGT, hoewel de docenten zelf NGT aanbieden en de cursisten corrigeren. Het 'loslaten van het Nederlands' blijkt voor deze cursisten bijzonder moeilijk. Het gebruik van brontaalachtige structuren met (zoveel mogelijk) lexicon uit de doeltaal is een veel voorkomend verschijnsel bij beginnende tweede-taalleerders. Het is echter een voorbijgaand stadium in het leerproces; naarmate de leerders meer thuisraken in de doeltaal komen deze uitingen minder voor. Veel NGT-leerders blijven echter in dit stadium steken.

Hieraan liggen diverse mogelijke oorzaken ten grondslag. Ten eerste is dit mogelijk een gevolg van een bepaalde attitude ten opzichte van de NGT. Veel mensen kunnen gebarentalen (en dus ook de NGT) nog niet helemaal accepteren als 'echte' talen met een eigen grammatica en lexicon en beschouwen een gebarentaal als 'een gebaarde vorm van een gesproken taal', in dit geval het Nederlands. Sommige cursisten zijn misschien onvoldoende gemotiveerd om echt NGT te leren, omdat zij vinden dat communicatie door middel van een mengvorm effectief genoeg is. Ten tweede is het goed mogelijk dat het vele gebruik van geschreven Nederlands in de leergang de kans op interferentie (in extreme vorm: het gebruik van mengvormen) vergroot. Ten derde biedt de leergang momenteel onvoldoende taalaanbod uit de doeltaal en moeten de cursisten hun uitingen in de doeltaal produceren op basis van een vrij abstracte uitleg van de grammatica en nieuw aangeleerd lexicon. Blijkbaar lukt hen dat lang niet altijd en is het makkelijker om het geleerde en al bekende lexicon te gebruiken in tamelijk Nederlandse structuren.

Bron: Zwitserlood & Van de Craats 2007, p.16.

Aangezien alle vijf de deelnemers aan het traject volgens de bovenstaande methode NGT-cursussen hebben gevolgd kan het zijn dat zich bij hen ook langer mengvormen blijven voordoen die door Zwitserlood & Van de Craats genoemd worden. Bij de interpretatie van de gegevens zullen we hierop terugkomen.

Hoofdstuk 3 METHODE VAN ONDERZOEK

Inleiding

Dit praktijkgerichte onderzoek is een kwalitatief onderzoek. Het betreft hier een retrospectief evaluatieonderzoek ('t Hart, Boeije & Hox, 2005). Er wordt geëvalueerd of het coaching- en trainingstraject ter verbetering van NGT-vaardigheid effect heeft gehad. Het onderzoek bestond uit het filmen van lessen in NGT door de vijf deelnemers aan het traject. Tijdens de bijeenkomsten daarna werden opnamen bekeken en besproken door de hele groep. Er werden van elk van de vijf deelnemers drie video-opnamen geselecteerd die werden beoordeeld door de informanten en de coach. De deelnemers hebben een zelfbeoordeling ingevuld en zij hebben een evaluatiegesprek gevoerd met de onderzoeker/coach. Vervolgens werden de uitkomsten van de drie beoordelingen per deelnemer vergeleken met elkaar en is een analyse van de uitkomsten uitgevoerd. De interpretatie van de gevonden gegevens werd voor elke deelnemer apart beschreven.

Aanpak van het onderzoek

Het coaching- en trainingstraject

De eerste fase van het onderzoek was het coachingstraject, dat plaats vond in schooljaar 2010-2011. Coaching echter gaat vooral uit van de leervraag van deelnemers. Wanneer de leervraag een grammaticale vraag is moet er wel input van NGT zijn, dus is ook instructie nodig. Daarom werd het een coaching- en trainingstraject.

De deelnemers werden elke week door de coach geobserveerd en gefilmd tijdens een les die zij in NGT gaven. Een dergelijke les duurde een half uur. Na afloop kreeg de deelnemer elke keer zijn eigen opname. De deelnemers hadden ieder een eigen leerdoel opgesteld om tijdens dit traject aan te werken. De coach bekeek de opnamen gericht op het leerdoel van de deelnemer. Iedere maandagmiddag was er een bijeenkomst van 15.30 tot 17.00 uur van de deelnemers met de coach. Elke eerste en tweede week was er een bijeenkomst voor de hele groep en elke derde week met twee deelnemers individueel, ieder drie kwartier.

Bevindingen van de coach - naar aanleiding van de observaties -, de leerdoelen en input van de deelnemers bepaalden de inhoud van de bijeenkomsten. Er werd dus niet alleen op ieders individueel leerdoel getraind, maar ook op dat van de andere deelnemers. De individuele bijeenkomsten waren bedoeld voor specifieke feedback op de betreffende deelnemer. Voertaal tijdens de bijeenkomsten was steeds gesproken Nederlands op verzoek van de deelnemers, omdat de bijeenkomsten na het dagelijks werk plaatsvonden en vermoeidheid een rol speelde. Voorafgaand aan een bijeenkomst stelde de coach een agenda vast.

De leerdoelen van de deelnemers

Bij aanvang van het traject werd door de teamleider voorgesteld de doelen SMART te formuleren (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdgebonden). De deelnemers vonden dit teveel gevraagd en om het voor de deelnemers werkbaar te houden is besloten de doelen niet SMART te formuleren.

Deelnemer A heeft als leerdoel gesteld, *Ik maak de gebaren met de juiste handvorm, plaats, beweging, oriëntatie en non-manueel deel. Mijn tempo van gebaren wordt daardoor rustiger.* A vond zelf bij het terugkijken van de eerste opname dat het tempo te hoog was. In Baker, Van den Bogaerde, Pfau en Schermer, (2008), wordt in hoofdstuk 10 het volgende gezegd over de articulatie van gebaren. Soms worden gebaren niet gearticuleerd als in de citeervorm en doet zich articulatievariantie voor. Dit hoeft niet ongunstig te zijn. Gebaren kunnen beïnvloed worden door de voorafgaande en de erop volgende gebaren. Dit doet niets af aan de betekenis. Wanneer vooral de handvorm echter veranderd wordt kan daarmee de betekenis een andere zijn dan bedoeld. Het laatste is bij deelnemer A soms het geval.

Deelnemer B stelde als leerdoel: *Bij het leesvertellen van een boekje gebruik ik rolnemen van een personage in plaats van te vertellen wat het personage zegt.*

Leesvertellen is het niet letterlijk voorlezen uit een boek, maar in NGT vertellen wat er in het boek staat. Deelnemer B vond dat ze bij het leesvertellen vaak indirecte rede gebruikte. In gebarentalen is het echter gebruikelijker woorden of gedachten van andere personen met behulp van directe rede weer te geven. Dit heet rolnemen (Baker, Van den Bogaerde, Pfau & Schermer 2008, 148).

Bij voorlezen aan horende kinderen wordt immers vaak gebruik gemaakt van verschillende stemmetjes voor verschillende personages om het verhaal levendiger te maken. In gebarentaal kan dat door middel van rolnemen. Daarbij geeft de lichaamshouding en de mimiek aan welk personage aan het woord is. De gebaarder verliest bij het rolnemen het oogcontact met de kijker. Het leerdoel van deelnemer B is de vaardigheid rolnemen beter in te zetten.

Deelnemer C had ook als leerdoel het gebruik van rolnemen. *Bij het leesvertellen van een boekje gebruik ik rolnemen van een personage in plaats van te vertellen wát het personage zegt. Ik leer wanneer ik classifiers kan gebruiken voor het voortbewegen van dieren en personen. Ik leer hanteerclassifiers gebruiken.*

'Een classifier is een handvorm, die een werkwoord van locatie of een beweging vormt' (Nijen Twilhaar 2009, 41). We maken onderscheid tussen entiteitsclassifiers die verwijzen naar de vorm van een entiteit en hanteerclassifiers die laten zien hoe een object wordt gehanteerd of gemanipuleerd. Classifiers maken onder andere de relatie in een zin zichtbaar.

Het leerdoel van deelnemer D luidde: *In gesprek met de kinderen maak ik gebruik van INDEX, classifiers en blikrichting. Mijn zinnen worden minder NmG.*

D wil zich meer bekwamen in het gebruiken van INDEX (wijzen) en blikrichting. INDEX en blikrichting zijn niet los van elkaar te zien. De grammaticale functies van INDEX zijn; als persoonlijk voornaamwoord, aanwijzend voornaamwoord en als verwijzer naar onder andere locaties. Dit kan gebruikt worden in de werkelijke situatie, maar ook abstract door in de gebarenruimte te verwijzen (Baker et al. 2008,

109-10). Deelnemer D wil vooral de aandacht richten op INDEX gebruiken in de aanwezige ruimte.

Zinsvorming is het andere aandachtspunt. D gebruikt vaak Nederlands ondersteund met gebaren, zonder stem. Zie ook Zwitserlood en Van de Craats (2007), die zeggen dat loslaten van Nederlands voor cursisten van de NGT-cursussen blijkbaar bijzonder moeilijk is.

Deelnemer E ten slotte had als leerdoel: *Ik maak mijn taaluitingen in NGT visueel aantrekkelijk door meer gebruik te maken van rolnemen en classifiers.*

E verwacht dat hiermee de aandacht van de kinderen beter vastgehouden zal kunnen worden.

De opnamen

De volgende fase was het selecteren van het onderzoeksmateriaal uit de periode van september 2010 tot en met mei 2011. Van elk van de vijf deelnemers werden drie opnamen geselecteerd. Er werd een video-opname geselecteerd uit de periode september/oktober, het begin van het traject, één opname uit de periode januari/februari en één uit de periode april/mei, aan het einde van de onderzoeksperiode. Op de drie opnamen van iedere deelnemer waren drie zoveel mogelijk gelijksoortige lessen te zien. Van vier deelnemers betrof het het leesvertellen van een prentenboek. Deelnemer D bespreekt op de opnamen de dagboeken (communicatieschriftjes tussen school en thuis) van de kinderen. De drie te beoordelen opnamen van een deelnemer werden in willekeurige volgorde gezet. De geschreven instructie voor de beoordeling van die deelnemer werd bijgevoegd en dit samen werd naar de informant gestuurd.

De informanten

De beoordeling van de vooruitgang in NGT-vaardigheid van de deelnemers werd gedaan door vijf informanten van buiten de Bossschool. Elke informant heeft één deelnemer beoordeeld. De maximale filmduur van drie fragmenten van een deelnemer was anderhalf uur. Daarom is er voor gekozen elke informant één deelnemer te laten beoordelen in plaats van alle deelnemers door alle informanten te laten beoordelen. De informanten waren allen Doof en hadden minimaal 5 jaar ervaring als docent NGT of als leerkracht op een school voor D/SH. Ieder van hen gaf les, of had lesgegeven aan Dove kinderen. Drie van hen hadden meer ervaring in lesgeven aan volwassenen. De keuze van de informanten was gebaseerd op hun ervaring met lesgeven aan kinderen.

De keuze welke deelnemer te laten beoordelen door welke informant was niet geheel willekeurig. Omdat de hoeveelheid scholen voor D/SH zeer beperkt is, was er gerede kans dat deelnemer en informant elkaar kenden. Naast het onderzoektechnische aspect was hier dan ook het ethisch aspect een afweging.

De instructies

Alle informanten kregen geschreven instructies voor het beoordelen. Om praktische redenen - tijdsinvestering door de informanten - was er voor gekozen dit in geschreven Nederlands te doen in plaats van bijvoorbeeld gefilmde instructie in NGT. De inleidende algemene instructie was voor elke informant gelijk. Dat werd gevolgd door een instructie waarin hen eerst gevraagd werd de opnamen in chronologische volgorde te zetten voordat ze de overige vragen mochten lezen. De formulering was voor alle vijf de informanten dezelfde, behalve de daarin genoemde titels van de te beoordelen video-opnamen (het betrof immers verschillende fragmenten). Nadat zij bepaald hadden wat de volgorde volgens hen moest zijn, werd de volgorde gegeven.

Het volgende instructieblad verschilde van te beoordelen deelnemer tot deelnemer. De informanten moesten eerst vragen beantwoorden die betrekking hadden op de leervragen van de specifieke deelnemer. Beoordeeld werden bijvoorbeeld het gebruik van rolnemen, het tempo, de uitvoering van de gebaren, het gebruik van classificers, afhankelijk van het leerdoel van de betreffende deelnemer.

Vervolgens werd nog een aantal algemene vragen, waarvan merendeel open vragen, gesteld die voor alle deelnemers dezelfde waren. Bijvoorbeeld zijn u bijzonderheden opgevallen in het gebarentaal gebruik? (voor volledige instructie zie Bijlage 3). Deze open vragen werden gesteld omdat tijdens de training niet uitsluitend gewerkt was aan ieders individuele leerdoel, maar ook aan alle leerdoelen gezamenlijk. De antwoorden op de open vragen die niet direct aan het leerdoel van de deelnemers waren gerelateerd, zullen mogelijk gebruikt worden voor vervolgtrainingen.

De zelfbeoordeling van de deelnemers

De vijf deelnemers hebben allen een evaluatieformulier ingevuld. De vragen die gesteld werden hadden betrekking op de vooruitgang en behalen van het leerdoel. De vragen waren opgesteld mede naar aanleiding van opmerkingen en tips van de informanten. Een deel van de vragen waren gesloten vragen, een klein deel open. In Bijlage 4 is een voorbeeld van een evaluatieformulier opgenomen. Tijdens de laatste bijeenkomst eind juni 2011 heeft de coachgroep ook nog samen een mondelinge evaluatie gehouden.

Beoordeling door de coach

De coach die de deelnemers heeft gecoacht en les gegeven, heeft de deelnemers eveneens beoordeeld. Deze beoordeling was gebaseerd op dezelfde opnamen die de informanten hadden beoordeeld. Er was voor gekozen om dezelfde opnamen te beoordelen zodat de uitkomsten met elkaar vergeleken konden worden.

Analyse

Per deelnemer werd het door de informant ingevulde antwoordenblad van de beoordelingsinstructie geanalyseerd. Van elke deelnemer werd bekeken of de informanten vooruitgang hebben kunnen zien en of zij vonden dat het leerdoel behaald was. De mening van de informanten over grammaticale en pragmatische aspecten van de NGT die hen opvielen op de opnamen werden geïnventariseerd en tot slot werden de tips die de informanten gaven gecategoriseerd naar deelgebied. De informanten hebben de meeste vragen kunnen beantwoorden, de een wat uitvoeriger dan de ander. Twee informanten hebben om verduidelijking gevraagd. De deelnemers hebben zelfbeoordelingen ingevuld. Hun resultaten werden eveneens beschreven. De coach heeft de deelnemers ook beoordeeld aan de hand van de drie opnamen die de informanten ook gekregen hadden ter beoordeling.

De beoordeling door de informanten, de zelfbeoordeling van de deelnemers en de beoordeling door de coach werden vergeleken. De antwoorden op de vragen of vooruitgang was te zien en of het leerdoel werd behaald werden verwerkt in tabellen die bij de resultaten van elke deelnemer worden weergegeven.

Hoofdstuk 4 RESULTATEN

Inleiding

Bij het beschrijven van de resultaten wordt per deelnemer een overzicht gegeven van beoordelingen door informant, deelnemer zelf en de coach. Er wordt beschreven of de informanten de chronologische volgorde van de opnamen konden vaststellen. Er wordt een antwoord gegeven op de vraag of er vooruitgang te zien is in gebarentaalgebruik en of de deelnemer het gestelde leerdoel behaald heeft. Bij elke deelnemer staat eerst nogmaals het leerdoel vermeld.

Onderzoeksresultaten deelnemer A

Het leerdoel van deelnemer A luidde:

Ik maak de gebaren met de juiste handvorm, plaats, beweging, oriëntatie en non-manueel deel. Mijn tempo van gebaren wordt daardoor rustiger.

Beoordeling door informant

Deelnemer A leesvertelde op de drie opnamen een prentenboek. De opnamen hadden in chronologische volgorde de titels: 'De spin', 'De want' en 'Dottie'. De informant heeft kunnen zien wat de oudste opname was. De middelste en de laatste opname werden omgewisseld. De informant kon de verhalen goed volgen en vond dat de gebarentaalvaardigheid van deelnemer A vooruitgegaan was. Het antwoord op de vraag: 'Is het leerdoel (rustiger en netter gebaren) van de deelnemer behaald?' was: '*het gaat*'. Over het tempo werd gezegd dat het vooral bij het verhaal 'De spin' te traag was. Op het andere deel van het leerdoel van de deelnemer over de articulatie van de gebaren zelf kwam geen bruikbaar antwoord.

De informant vond het heel goed dat de deelnemer alles probeerde om een goed verhaal neer te zetten d.m.v. gebruik maken van rol nemen, classifiëren en mimiek. Als tip werd geadviseerd meer rol nemen te realiseren door lichaamshouding en een kleine hoofd draai.

Zelfbeoordeling

Deelnemer A oordeelde dat gebarentaalvaardigheid voldoende vooruitgegaan was. De leerdoelen werden ruim voldoende behaald. Op het gebruik van classifiëren, vloeiend gebaren en zinsbouw vond A zich voldoende vooruitgegaan. Het gebruik van INDEX vond A ruim voldoende vooruitgegaan. Bij rol nemen en mimiek vond A zichzelf minder vooruitgegaan, omdat deze vaardigheden al beheerst werden. A heeft veel geleerd van het terugkijken van de eigen opnamen, maar nog meer van de oefeningen tijdens de training met betrekking tot vertellen van verhalen. A noemde specifiek veel geleerd te hebben van het voorbereiden van verhalen vertellen. A wil graag het traject voortzetten met aandacht voor handvormen en INDEX.

Beoordeling coach

Met betrekking tot het leerdoel van A kan gezegd worden dat zeker in de eerste twee opnamen te zien is dat gebaren niet af, slordig waren. De slordigheid zat vooral in de parameter 'handvorm'. A had de neiging de handen in ontspannen stand te houden. Wanneer dat zou vergeleken worden met een gesproken taal kun je zeggen dat er binnensmonds gemompeld wordt.

Het tempo was niet te hoog maar het geheel oogde niet vloeiend. Er was slordigheid te zien in zowel lexicale gebaren als in classificaties. Soms was de betekenis daardoor niet duidelijk.

Met betrekking tot de parameter 'beweging' van een gebaar werd geconstateerd dat die in de eerste twee filmpjes soms te kort en te 'schichtig' werden gerealiseerd. Bij de bewegingen in de werkwoorden was vooral de gehaastheid opvallend, waardoor het tempo te hoog leek te zijn.

In het derde filmpje was op allebei de leerdoelen wel vooruitgang te zien. Gebaren leken rustiger, de meeste gebaren ook wat netter. Bewegingen waren duidelijker herkenbaar, minder gehaast. Het leerdoel is voldoende behaald. Articulatie van gebaren blijft een punt van aandacht. Er was vooruitgang te zien op leerdoelen, maar ook bij andere deelvaardigheden zoals mimiek en rol nemen, die verder niet in het onderzoek werden betrokken.

Interpretatie van resultaten

Onderstaande Tabel 2 geeft een overzicht van de resultaten van de beoordelingen van deelnemer A. Het toont een samenvatting van vooruitgang, of het leerdoel behaald is en of de buitenstaander aan de gebarentaalvaardigheid op de opnamen de chronologie kon vaststellen.

		Informant	Deelnemer	Coach
Vooruitgang		ja het gaat	voldoende	ruim voldoende
Leerdoel behaald		deels	ruim voldoende	voldoende
Chronologie bepaald	1 ^{ste}	ja		
	2 ^{de}	nee		
	3 ^{de}	nee		

Tabel 2. Overzicht resultaten deelnemer A

- Volgens de resultaten van deelnemer A kan worden vastgesteld dat de onderzoeksvraag 'Verbeter coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?' voor deelnemer A positief beantwoord kan worden.
- De eerste deelvraag: 'Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?' kan ook bevestigend beantwoord worden, zij het gedeeltelijk, omdat op deelvaardigheid articulatie van gebaren zeker verbetering nodig is.

- 'Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?' De vooruitgang was goed waarneembaar voor een buitenstaander. Zelfs op andere aspecten zoals mimiek, rolnemen en classifiëren werd vooruitgang geboekt.
- Factoren die mogelijk van invloed zijn bij de T2-verwerving van deelnemer A zijn de leeftijd en het gebrek aan taalcontact. Het langer blijven gebruiken van een mengvorm, de extreme interferentie door Zwitserland en van de Craats (2007) genoemd (zie blz.16) treedt makkelijk op als wordt voorgelezen uit een Nederlandstalig boek. Er lijkt sprake te zijn van fossilisatie op fonologisch gebied. Handvormen worden onnauwkeurig gearticuleerd. Mijns inziens is het nodig dat hier nog directer op getraind moet worden. Omdat een dergelijk voorbeeld invloed heeft op de gebaren van de kinderen aan wie A lesgeeft.

Onderzoeksresultaten deelnemer B

Van deelnemer B was het leerdoel:

Bij het leesvertellen van een boekje gebruik ik rolnemen van een personage in plaats van te vertellen wat het personage zegt.

Beoordeling door informant

Deelnemer B leesvertelde op de opnamen drie keer een prentenboek. De opnamen hadden in chronologische volgorde de titels: 'Dikkie Dik', 'Knuffel' en 'Vis'. De informant heeft 'Dikkie Dik' als juiste eerste opname gekozen. Bij de middelste en de laatste opname twijfelde de informant. De informant zag bij de tweede opname ontwikkeling. Mimiek, handvormen classifiëren en gebarenschat werden bij deze opname beter gevonden dan bij de derde opname. De laatste opname zou de beste moeten zijn, maar werd niet als zodanig herkend door de informant.

Volgens de informant was er vooruitgang te zien in gebarentaalvaardigheid. De informant vond echter wel dat het leerdoel nog niet helemaal gehaald was. De informant kon alleen de opname van 'Vis' goed volgen, vond het verhaal 'Knuffel' meer toneelachtig en 'Dikkie Dik' moeilijk te volgen. De informant zag te weinig verschil tussen diverse rollen bij 'Vis' en 'Knuffel'. De informant vond dat in het verhaal 'Knuffel' de rol van aap goed was neergezet, maar de vele overige dieren in het verhaal niet. De bij de rol passende mimiek werd gemist.

Wat de informant heel goed vond was dat er ontwikkelingen waren waar te nemen. Als tip werd gegeven de deelnemer te laten oefenen met een Dove assistent of op bezoek te gaan bij andere scholen voor D/SH.

Zelfbeoordeling

Volgens deelnemer B is gebarentaalvaardigheid ruim voldoende vooruitgegaan. Ook het leerdoel werd ruim voldoende behaald. Op andere NGT-aspecten als rolnemen, mimiek en vloeiend gebaren vond B zich het meest vooruitgegaan. Het gebruik van classifiëren, INDEX en zinsbouw voldoende. B: *'het feit dat er gefilmd werd maakte me extra alert'*. B heeft bij het vaardiger worden in NGT het meest gehad aan het samen opnamen terugkijken en aan de individuele gesprekken met de coach. B wil graag

het volgende schooljaar het traject vervolgen. Tijdens een evaluatiegesprek over het traject gaf deelnemer B aan dat ze de derde opname zelf minder goed vond dan de tweede opname. B gaf aan graag goede voorbeelden van volwassen NGT gebruikers te willen zien.

Beoordeling coach

Wanneer gekeken wordt naar het aspect rolnemen, waren op de eerst opname meer toneel/mime-achtige uitingen te zien dan talige uitingen. De gedachten van het personage werden niet lexicaal uitgedrukt. Bij de eerste opname werd het personage niet eerst geïntroduceerd voordat werd rolgelaten. Bij het tweede verhaal was dat al veel vaker. Hier viel op dat B soms in de war raakte met het wisselen van de rol van een personage naar de rol van verteller. Soms miste de onderscheidende mimiek van de verschillende personages en de bijbehorende houding. Bij de derde opname 'Vis' was dialoog tussen personages onderling te zien. Het wisselen van de ene rol naar de andere ging hier goed. Het wisselen van rol van verteller naar rol van personages ging hier veel soepeler dan bij de eerste twee opnamen.

Aan zinsbouw kan nog veel verbeterd worden. Qua verhaal vertellen was het sterk dat het visueel gemaakt werd met meegebrachte voorwerpen.

Wat het leerdoel betreft, laat B zien dat bewustwording van wanneer en hoe rolnemen gebruikt wordt, verbeterd is. Het leerdoel meer rolnemen is ruim voldoende bereikt.

Interpretatie van resultaten

Tabel 3 geeft een overzicht van de resultaten van de beoordelingen van deelnemer B. Het toont een samenvatting van vooruitgang, of het leerdoel behaald is en of de buitenstaander aan de gebarentaalvaardigheid op de opnamen de chronologie kon vaststellen.

		Informant	Deelnemer	Coach
Vooruitgang		ja	ruim voldoende	voldoende
Leerdoel behaald		nee echter	ruim voldoende	ruim voldoende
Chronologie bepaald	1 ^{ste}	ja		
	2 ^{de}	nee		
	3 ^{de}	nee		

Tabel 3. Overzicht resultaten deelnemer B

- Volgens de resultaten van deelnemer B kan worden vastgesteld dat de onderzoeksvraag 'Verbeterd coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?' voor deelnemer B positief beantwoord kan worden. Het feit dat er gecoacht werd deed B 'alert' zijn op gebarentaalvaardigheid. Op andere aspecten dan in het leerdoel genoemd kan nog verbetering plaatsvinden. Van toneelachtig naar talig bijvoorbeeld.

- De eerste deelvraag: *‘Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?’* kan ook bevestigend beantwoord worden. Het leerdoel van B is behaald.
- *‘Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?’* De vooruitgang was goed waarneembaar voor een buitenstaander. Zelfs op andere aspecten zoals mimiek, handvormen en gebarenschat werd vooruitgang gevonden door de informant. Tabel 3 toont dat de informant op de vraag of het leerdoel behaald is ‘nee echter’ heeft geantwoord. Bij de beoordeling stond erbij vermeld: ‘ze kan beter’. Dit lijkt in te houden dat er niet een volmondig nee geantwoord is, maar dat bedoeld werd dat er nog veel verbeteren kan.
- Een factor die mogelijk van invloed kan zijn bij de T2-verwerving van deelnemer B is mijns inziens het gebrek aan taalcontact. Daarnaast kan hier ook sprake zijn van blijvend gebruik van een mengvorm (Zwitsers en Van de Craats, 2007).
- Bij B lijkt ontwikkeling mogelijk op vele deeltaalvaardigheden. Mijns inziens is nog geen fossilisatie opgetreden. B past feedback snel toe op volgende lessen. Individuele feedback lijkt bij B aan behoefte te voldoen.

Onderzoeksresultaten deelnemer C

Deelnemer C heeft het leerdoel als volgt gesteld:

Bij het leesvertellen van een boekje gebruik ik rolnemen van een personage in plaats van te vertellen wát het personage zegt. Ik leer wanneer ik classifiers kan gebruiken voor het voortbewegen van dieren en personen. Ik leer hanteerclassifiers gebruiken.

Beoordeling door informant

Deelnemer C leesvertelde op de opnamen drie keer een prentenboek. De opnamen hebben in chronologische volgorde de titels: ‘Retterdetetter’, ‘Kangoeroe’, ‘Ei van mij’. De informant heeft de laatste opname op de juiste (derde) plaats gezet. De informant twijfelde eraan of ‘Kangoeroe’, of ‘Retterdetetter’ de eerst opname was. De motivering voor de keuze van deze volgorde was:

‘De eerste twee verhalen is de gebaarvaardigheden van de leerkracht niet zo. Bij het verhaal van Ei van mij was het echt super. Haar emoties, mimiek, lichaamstaal, gebaarvaardigheid, rolnemen van verschillende personages, hierin kon ik zien dat haar gebaarvaardigheid enorm is verbeterd’.

Deze informant heeft uitgebreid en gedetailleerd geantwoord. De informant gaf aan dat het laatste verhaal het beste was te volgen. Bij het eerste verhaal gaf de informant aan dat bij het gebruik van een classifier niet eerst het gebaar gemaakt werd. De informant vond dat bij het rolnemen geen consistentie was te zien in de eerste twee verhalen. Personages werden niet geïntroduceerd en hun rol werd niet vastgehouden. Daardoor waren de eerste twee verhalen rommelig van structuur. Bovendien liet de deelnemer kansen liggen. Het gebruik van classifiers was in het laatste verhaal goed. Het leerdoel is met het laatste verhaal behaald.

Wat de informant goed vond was dat deze deelnemer vooral bij het laatste verhaal zich goed in de personages heeft verplaatst. Tot slot werd opgemerkt dat er tijdens een van de opnamen veel gestoord werd in de klas waardoor leerlingen en leerkracht afgeleid werden.

Zelfbeoordeling

Deelnemer C vond gebarentaalvaardigheid voldoende vooruitgegaan en ook het leerdoel voldoende behaald. Het aspect classifiers vond C bij zichzelf het meest vooruitgegaan. Het gebruik van INDEX en zinsbouw het minst. C vond het terugkijken van opnamen confronterend en verhelderend. Ook C geeft aan: *‘Het regelmatige coachen zorgt ervoor dat de boel niet verslapt, dat je bij de les blijft en goed nadenkt over wat je doet en hoe je taal aanbiedt’*. Voor de toekomst wil C graag meer voorbeelden van volwassen NGT-gebruikers zien om van te leren hoe je instructie in NGT geeft, spelregels uitlegt, verhalen vertelt.

Beoordeling coach

Rolnemen en classifiers werden in alle drie de verhalen gebruikt door deelnemer C. Wat erbij opviel, was dat regelmatig niet eerst het personage is neergezet. Dat maakt het lastig om de relaties in de zin te zien. Er was ook nogal neiging naar mimen/toneelspelen, zonder dat het bedoelde talig geuit wordt. Bij het tweede verhaal, ‘Kangoeroe’, leek iedereen afgeleid en leek het lastig steeds de draad weer op te pakken. Dieren in het boek werden vooral mimisch neergezet.

Classifiers werden in de tweede opname aan het begin creatief gebruikt voor het voortbewegen van moeder Kangoeroe (met het jong in de buidel) en het voortbewegen van het jong tegelijkertijd. Bij de derde opname worden alle zes de rollen consequent vastgehouden. Classifiers voor voortbewegen van dieren werden goed gebruikt.

Rolnemen en gebruik van classifiers worden beheerst. Het leerdoel is behaald. De vooruitgang in vergelijking met het eerste verhaal is duidelijk. De zinsbouw echter is een mengvorm van NGT/NmG en mag zeker nog veel aandacht krijgen.

Interpretatie van resultaten

Tabel 4 geeft een overzicht van de resultaten van de beoordelingen van deelnemer C. Het toont een samenvatting van vooruitgang, of het leerdoel behaald is en of de buitenstaander aan de gebarentaalvaardigheid op de opnamen de chronologie kon vaststellen.

		Informant	Deelnemer	Coach
Vooruitgang		ja	voldoende	goed
Leerdoel behaald		ja	voldoende	goed
Chronologie bepaald	1 ^{ste}	nee		
	2 ^{de}	nee		
	3 ^{de}	ja		

Tabel 4. Overzicht resultaten deelnemer C

- Volgens de resultaten van deelnemer C kan worden vastgesteld dat de onderzoeksvraag *'Verbeter coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?'* ook voor deelnemer C positief beantwoord kan worden. Het feit dat er gecoacht werd gaf C positieve impulsen tot verbetering.
- De eerste deelvraag: *'Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?'* kan ook bevestigend beantwoord worden. Het leerdoel van C is zelfs goed verbeterd.
- *'Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?'* De vooruitgang was goed waarneembaar voor een buitenstaander. Zelfs op andere aspecten zoals mimiek en perspectief werd vooruitgang gevonden door de informant.
- Factoren die mogelijk van invloed zijn bij de T2-verwerving van deelnemer C zijn de leeftijd en het gebrek aan taalcontact. Voorlezen uit een Nederlandstalig boek bevordert wellicht het blijvend gebruiken van een mengvorm (Zwitsers en Van de Craats, 2007).
- De beschreven vooruitgang laat zien dat bij C ontwikkeling mogelijk is bij verschillende tussentaalstadia. Op morfo-syntactisch gebied valt nog verbetering te verwachten. C is zich er zelf van bewust en motivatie om dit te willen verbeteren kan van positieve invloed zijn.

Onderzoeksresultaten deelnemer D

Deelnemer E stelde als leerdoel:

In gesprek met de kinderen maak ik gebruik van INDEX, classifiërs en blikrichting. Mijn zinnen worden minder NmG.

Beoordeling door informant

Deelnemer D had op de opnamen drie keer een kringgesprek over de dagboeken van de kinderen. De opnamen hebben in chronologische volgorde de titels: 'In of op', 'Dagboekjes' en 'Kinderdagboekjes'. De informant heeft de laatste opname op de juiste plaats gezet. De informant twijfelde eraan of 'Dagboekjes', of 'In of op' de eerste opname was met de volgende motivering voor de keuze van deze volgorde:

'In het eerste filmpje mis ik vooral INDEX en oogcontact. Vooral gebruikte zij ook NmG. In het tweede filmpje zie ik dat zij meer oogcontact maakte. En in het derde filmpje zie ik dat zij meer durfde om NGT te gebruiken. En minder NmG. Zij gebruikte dan ook meer INDEX-en. Daarnaast gebruikt zij ook mimiek steeds meer en duidelijker'.

Vooruitgang in gebarentaalvaardigheid was niet heel groot, maar wel goede vooruitgang. Het doel, minder NmG te gebruiken, is behaald. Er werden kansen gezien waarbij INDEX had gebruikt kunnen worden tijdens de interactie. Een voorbeeld: De deelnemer gebaarde VAN WIE BOEK? De informant gaf als suggestie: *'Vb boekjes: zij kan ook vragen BOEK INDEX WIE?'* Ook merkte de informant op dat geen enkele keer INDEX gebruikt werd bij een beurt geven, maar alleen het naamgebaar van een kind gebruikt werd. Het classifiëergebruik vond de informant niet duidelijk genoeg. Er werd vergeten eerst een gebaar te maken en dan de classifiër daarvoor.

Wat de informant heel goed vond was dat de deelnemer in de laatste opname ontspannen overkwam en meer mimiek en gebaren gebruikte.

Zelfbeoordeling

Deelnemer D vond van zichzelf dat gebarentaalvaardigheid voldoende vooruit was gegaan en het leerdoel deels behaald was, maar '*natuurlijk lang niet voldoende*'. Op het gebruik van classificers vond D zichzelf voldoende vooruitgegaan. Op alle andere aspecten als rolnemen, mimiek, INDEX, vloeiend gebaren en zinsbouw vond D zichzelf matig vooruitgegaan. Het terugkijken en bespreken van opnamen vond ook D het meest leerzaam. De feedback op classificers, blikrichting en zinsbouw heeft D steeds meegenomen naar een volgende les. Van het voorbereiden van de lessen in NGT heeft D veel geleerd. Voornamelijk het verbeteren van het leerdoel hierin.

Beoordeling coach

Van deelnemer D werden het gebruik van INDEX, classifieer en blikrichting en de zinsbouw beoordeeld. Op de eerste opname viel op dat D niet tot nauwelijks meekeek naar waar ze wees. Tijdens het wijzen bleef D het aangesproken kind aankijken. Soms werd er gewezen en een vraag gesteld. De vraag werd meerdere keren herhaald, maar de INDEX niet meer. Op opname twee was nog steeds dezelfde manier van INDEX gebruiken terug te zien. Bij de laatste opname viel een goede vooruitgang waar te nemen bij gebruik van INDEX. Hier was niet een keer meer terug te zien dat niet meegekeken werd bij wijzen. Heel goede vooruitgang dus op de criteria INDEX en blikrichting.

Classifiers werden tijdens deze opnamen vrij weinig gebruikt. Voornamelijk de classifieer voor boek (ergens op leggen) werd gebruikt. Andere en ander gebruik van classificers werden zelden waargenomen waar ze hadden kunnen worden gebruikt. In gebruik van classificers is minder vooruitgang waargenomen. In zinsbouw is enige vooruitgang gevonden. Waar in de eerste twee opnamen sprake was van volledig gearticuleerde Nederlandse zinnen ondersteund met gebaren was in de derde opname meer een NmG vorm 3 te zien (Baker et al. 2008, 286). Een vorm van NmG die meer op NGT lijkt dan op Nederlands. Bewustwording van verschillen tussen NmG en NGT lijkt te komen.

Interpretatie van resultaten

Tabel 5 geeft een overzicht van de resultaten van de beoordelingen van deelnemer D. Het toont een samenvatting van vooruitgang, of het leerdoel behaald is en of de buitenstaander aan de gebarentaalvaardigheid op de opnamen de chronologie kon vaststellen.

		Informant	Deelnemer	Coach
Vooruitgang		ja maar	voldoende	ruim voldoende
Leerdoel behaald		deels	ruim voldoende	ruim voldoende
Chronologie bepaald	1 ^{ste}	nee		
	2 ^{de}	nee		
	3 ^{de}	ja		

Tabel 5. Overzicht resultaten deelnemer D

- Volgens de resultaten van deelnemer D kan worden vastgesteld dat de onderzoeksvraag *‘Verbeterd coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?’* ook voor deelnemer D positief beantwoord kan worden.
- De eerste deelvraag: *‘Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?’* kan ook bevestigend beantwoord worden. Het leerdoel van D is zelfs goed verbeterd. Vooral blikrichting en INDEX zijn ruim voldoende vooruitgegaan.
- *‘Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?’* De vooruitgang was goed waarneembaar voor een buitenstaander. Zelfs op andere aspecten zoals mimiek en gebarenschat werd vooruitgang gevonden door de informant.
- Factoren die mogelijk van invloed zijn bij de T2-verwerving van deelnemer D zijn de leeftijd van D en het gebrek aan taalcontact. Hoogst waarschijnlijk heeft D ook moeite met het loslaten van het Nederlandse zoals door Zwitserlood en Van de Craats (2007) beschreven.
- De beschreven vooruitgang laat zien dat bij D wellicht ontwikkeling mogelijk is bij verschillende tussentaalstadia.

Onderzoeksresultaten deelnemer E

Deelnemer E heeft het leerdoel als volgt geformuleerd:

Ik maak mijn taaluitingen in NGT visueel aantrekkelijk door meer gebruik te maken van rolnemen en classifiërs

Beoordeling door informant

Deelnemer E leesvertelde drie keer een prentenboek. De opnamen hebben de titels: *‘Rupsje Nooitgenoeg’*, *‘Sint’* en *‘Lotje’*. De informant die deelnemer E heeft beoordeeld heeft de opnamen in de juiste volgorde kunnen zetten. De informant had moeite met het volgen van het eerste verhaal en kon het laatste verhaal beter volgen doordat er meer gebruik gemaakt is van mimiek en er vlotter tempo gebruikt werd.

Op de vraag of er vooruitgang te zien was als de opnamen chronologisch bekeken werden werd geantwoord dat dit niet helemaal zo was. Zinsbouw klopte soms niet. Maar mimiek en tempo werden wel steeds beter. Het leerdoel is grotendeels behaald. Bij het gebruik van classifiërs werd opgemerkt dat sommige classifiërs niet passend waren bij de personages. De informant miste vooral het

vasthouden van de rol en de classifieer. Rolnemen in het verhaal 'Lotje' was beduidend beter dan dat bij 'Sint'.

De informant zag dat de leerkracht veel ervaring heeft met leesvertellen, goed voorbereid was en goede gebarenkennis heeft. De informant betrok bij het geven van een tip het leerdoel van de deelnemer; dat de deelnemer zelf de opnamen terugkijkt en beoordeelt hoe het nog levendiger kan en hoe het tempo sneller kan.

Zelfbeoordeling

Gebarentaalvaardigheid vond deelnemer E zelf matig vooruitgegaan. Ook het leerdoel werd voor een klein deel behaald gevonden. Verder gaf E aan dat mimiek het enige aspect was wat goed was. Daar was niet speciaal aan gewerkt. Op de andere aspecten; gebruik van classifiërs, rolnemen, INDEX, vloeiend gebaren, zinsbouw vond E zichzelf matig vooruitgegaan. E heeft het meest geleerd van het terugkijken van opnamen en nabespreken met de coach. E gaf aan behoefte te hebben aan volwassen NGT gebruikers om *'meer op niveau te leren communiceren in NGT'*. Ook de input van oudere NGT vaardige leerlingen zou E meer uitdagen om beter NGT te gebruiken.

Beoordeling coach

De volgorde van de verhalen leek bij toeval ook een moeilijkheidsgraad in opbouw te bevatten. Bij het eerste verhaal was het nog moeilijk om de rol van het enige personage vast te houden. Eigenschappen van het personage werden niet consistent volgehouden in mimiek en handelingen. Classifiërs voor voortbewegen wel, maar de manier van eten door het personage veranderde van dierlijk, naar menselijk. Wat hier opviel was dat tijdens rolnemen vaak toch oogcontact met de groep was.

Bij het tweede verhaal was duidelijk de worsteling te zien in het vasthouden van het perspectief van een personage. Soms raakte E de draad kwijt omdat vergeten was waar de personages gelokaliseerd waren. De expressie was echter sterk, zodat daaraan af te zien was om welk personage het ging.

In het derde verhaal was wel consistentie te zien in de houding van de hoofdpersoon. Het wisselen van rol tijdens een dialoog werd daardoor duidelijk. De introductie van de rol en het gebaar voor de classifieer werden soms nog vergeten.

Van deelnemer E kan gezegd worden dat vooral rolnemen is vooruitgegaan. Classifiërs zijn ook vooruitgegaan, maar in mindere mate. Over het geheel gezien is er dus ruim voldoende vooruitgang en het leerdoel van visueel aantrekkelijker vertellen behaald. Wat echter opviel dat nogal wat lexicon niet goed werd gearticuleerd. Het gestandaardiseerde lexicon wordt nog niet beheerst.

Interpretatie van resultaten

Tabel 6 geeft een overzicht van de resultaten van de beoordelingen van deelnemer E. Het toont een samenvatting van vooruitgang, of het leerdoel behaald is en of de buitenstaander aan de gebarentaalvaardigheid op de opnamen de chronologie kon vaststellen.

		Informant	Deelnemer	Coach
Vooruitgang		deels	matig	ruim voldoende
Leerdoel behaald		ja	deels	voldoende
Chronologie bepaald	1 ^{ste}	ja		
	2 ^{de}	ja		
	3 ^{de}	ja		

Tabel 6. Overzicht resultaten deelnemer E

- Tot slot kan volgens de resultaten van deelnemer E ook worden vastgesteld dat de onderzoeksvraag *‘Verbetert coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?’* positief beantwoord kan worden.
- De eerste deelvraag *‘Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?’* kan ook bevestigend beantwoord worden.
- *‘Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?’* De vooruitgang was goed waarneembaar voor een buitenstaander. Zelfs op andere aspecten zoals mimiek en gebarenschat werd vooruitgang geboekt.
- Factoren die mogelijk van invloed zijn bij de T2-verwerving van deelnemer E zijn de leeftijd en het weinige taalcontact. Bij voorlezen uit een Nederlandstalig boek kan interferentie makkelijker optreden (Zwitsersloot en Van de Craats, 2007). Er lijkt sprake te zijn van fossilisatie op fonologisch gebied. Handvormen worden onnauwkeurig gearticuleerd. Dit lijken ingesleten fonologische fouten. Veranderen van verouderd lexicon naar gestandaardiseerd lexicon verloopt moeizaam. Wellicht is training op woordenschat en articulatie mogelijk.

Overige resultaten

De informanten hadden hun beoordeling gebaseerd op de eerder genoemde opnamen. Zij hadden naast het beoordelen van het leerdoel nog andere aspecten waargenomen die belangrijk zijn voor vaardigheid in NGT en in de omgang met Dove kinderen. Sommige adviezen waren linguïstisch van aard, anderen meer pragmatisch.

Niet alleen de waarnemingen van de informanten, maar ook de ervaringen en opmerkingen van de deelnemers tijdens een evaluatiegesprek eind juni 2011 leverden nog een aantal resultaten op. Hun opmerkingen waren nuttig voor een eventueel besluit door te gaan met de coaching en training, omdat ze *‘er nog lang niet zijn’*.

Ook de coach merkte verschillende zaken op die aandacht behoeven in een eventueel vervolg van de coaching en training. De hieruit voortkomende adviezen hadden betrekking op onder meer omgaan met Dove kinderen. In het volgende hoofdstuk bij aanbevelingen worden de adviezen van de informanten, deelnemers en coach als aanbevelingen weergegeven.

Interpretatie van de overige resultaten

Voor eventuele toekomstige coaching en training zijn de overige resultaten grotendeels goed bruikbaar. De tips en opmerkingen van de informanten waren soms erg gedetailleerd. Het ging vaak ook over aspecten die bij deelnemers al wel bekend zijn zoals eerst het gebaar dan de classifieer, of blikrichting tijdens INDEX. Voor de coach zijn dit geheugensteuntjes om in de training steeds mee te nemen. Deelnemers kennen vaak de regels wel, maar passen deze de ene keer wel, de andere keer niet toe. Wat overigens goed past bij de T2-verwerving van oudere personen.

Wat opvalt, is dat er op het gebied van omgaan met Dove kinderen ondanks de ervaringen van deelnemers nog niet altijd voldoende bewustzijn lijkt te zijn over pragmatische aspecten als elkaar kunnen zien, aandacht trekken, samen kijken naar een prentenboek bijvoorbeeld. Bij het observeren en filmen in de klas vielen me deze zaken op. Tijdens de training is hier ook aandacht voor geweest, maar blijft voor vervolgentraining nog aandacht nodig hebben.

Hoofdstuk 5 CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Algemene opmerkingen

De aanleiding voor dit onderzoek was dat de Bosschool is overgegaan naar onderwijs volgens een tweestromenmodel. NGT in de school moet niet afhankelijk zijn van twee leerkrachten in de school. Omdat ik als NGT docent verantwoordelijk ben voor onderwijs in NGT op de Bosschool, rust op mijn schouders de taak ook de leerkrachten te scholen in NGT. Besloten werd dat ik in schooljaar 2010-2011 een coachingstraject ging beginnen om leerkrachten te coachen bij het verbeteren van gebarentaalvaardigheid. Coaching echter gaat vooral uit van de leervraag van deelnemers. Wanneer de leervraag echter een grammaticale vraag is moet er wel voldoende input en oefening in NGT geboden worden, dus is ook instructie/ training nodig. Daarom werd het een coaching- en trainingstraject.

Conclusies

Op de vraag *Verbetert coaching en training gebarentaalvaardigheid van leerkrachten?* kan bevestigend geantwoord worden. Zoals uit de resultaten blijkt zijn door het traject alle vijf de deelnemers vooruitgegaan in gebarentaalvaardigheid.

Op de subvraag *Verbeteren deelnemers zich door coaching en training specifiek op de door hen gestelde leerdoelen?* kan eveneens bevestigend geantwoord worden. Niet iedereen in dezelfde mate, maar toch zijn leerdoelen gehaald. En niet alleen op de leerdoelen is vooruitgang geboekt, ook op andere aspecten van taalvaardigheid zoals door de informanten en de coach werd geconstateerd. Training zorgde dus ook dat naast de leerdoelen andere taalvaardigheden vooruit zijn gegaan.

Op de subvraag *Nemen buitenstaanders vooruitgang waar in gebarentaalvaardigheid van deelnemers aan het coaching- en trainingstraject?* kan ook bevestigend geantwoord worden.

Alle informanten hebben in meerdere of mindere mate vooruitgang waargenomen. De deelnemers vonden zelf dat ze vooruitgegaan waren en ook de coach heeft bij alle vijf de deelnemers vooruitgang waargenomen. Het coaching- en trainingstraject heeft dus zoden aan de dijk gezet.

Discussiepunten

Ondanks het feit dat training en coaching vooruitgang in gebarentaalvaardigheid teweeggebracht heeft, kunnen er vragen gesteld worden bij het onderzoekstraject. Het was moeilijk te bepalen in welke mate vooruitgang te zien was. Dat kan een gevolg zijn van de hoeveelheid variabelen in het onderzoek. Er waren vijf beoordelaars/ informanten, vijf deelnemers en vijf leervragen, vijftien video-opnamen, van elke deelnemer drie. Dat leverde verschillende onderzoekscondities. Opnamen

van eenzelfde verhaal door alle vijf de deelnemers aan het begin van de onderzoeksperiode en hetzelfde verhaal aan het eind van de onderzoeksperiode leveren meer gelijke condities op en beter vergelijkbaar materiaal. Ook wanneer de doelen SMART geformuleerd zouden worden is meetbaarheid wellicht beter uitvoerbaar.

Verder is bij de training voor Nederlands als voertaal gekozen. Dit was op verzoek van de deelnemers. Na een dag voor de klas staan zijn ze gewoon moe na schooltijd en als je je dan moet inspannen om in een vreemde taal onderwijs te volgen is dat een extra inspanning die te veel werd bevonden na schooltijd. Het hele traject vond immers plaats naast de normale lestaken van deelnemers.

Volgens de huidige moderne inzichten van instructie (Kwakernaak, 2009) is de grammaticavertaalmethode waarmee deelnemers T2 verworven hebben (NGT-modules van het Nederlands Gebarent centrum), een min of meer achterhaalde methode. In mijn onderzoek zijn aanwijzingen te vinden voor de stelling van Zwitserlood en Van de Craats (2007) dat bij de deelnemers er langer dan gemiddeld in tweedetaalverwervingstheorieën beschreven is, interferentie plaatsvindt.

Momenteel is in het Gebarentaalonderwijs als tweedetaal een omslag gaande naar de meer communicatieve, natuurlijke manier van tweedetaalverwerving, passend bij de huidige inzichten van taaldidactiek (Kwakernaak, 2009). Op het IGTD aan Hogeschool Utrecht werd in de periode van dit onderzoek voor het eerst met nieuw ontwikkeld materiaal gewerkt dat past bij een communicatieve tweedetaalverwervingsmethode. In modules NGT komt geen geschreven Nederlands meer voor. Instructie wordt op DVD in NGT gegeven. Hierdoor zou minder (lang) interferentie voorkomen en meer gevraagd worden van de visuele modaliteit van de NGT (Boers, 2010). Resultaten van de mogelijke effecten van de gewijzigde aanpak zijn nog niet voorhanden.

Aanbevelingen

Bij de vraagstelling was aangegeven dat na gebleken vooruitgang doel van dit onderzoek was, te komen tot een set van aanbevelingen voor zo optimaal mogelijke verbetering van gebarentaalvaardigheid binnen de grenzen van wat mogelijk is op de Bosschool. Uiteindelijk ben ik gekomen tot de volgende aanbevelingen.

Aanbevelingen inhoudelijk

Zoals bij de overige resultaten opgemerkt is, worden in de aanbevelingen de inhoudelijke adviezen genoemd die informanten, deelnemers en de coach hebben gegeven. De adviezen zijn ingedeeld in deelgebieden.

Rolnemen:

- Zorg dat je in de rol zit en kijk daarbij dus niet de groep aan.
- Zorg dat altijd de rol eerst duidelijk wordt geïntroduceerd, zodat kinderen steeds weten over welk personage het gaat.
- Let op dat je bij bodyshift niet wegdraait uit het zicht van de kinderen.

Lokaliseren:

- Als je je steeds vergist met de lokalisatie van een personage leg dan een briefje, of plattegrondje van de situatie voor je op de grond.
- Verwijs steeds terug.
- Eerst gebaren dan INDEX.

Classifiers:

- Maak eerst het gebaar dan de classifier.
- Wees consistent in handvorm.

Gebarenschat:

- Gebruik bij instructie gestandaardiseerd lexicon.
- Zorg dat de articulatie van gebaren in orde is zodat kinderen lexicon correct aangeboden krijgen.

Gebarenruimte:

- Zorg dat referenten in de gebarenruimte gelokaliseerd worden, zodat je kunt terugverwijzen.
- Let op dat gebaard wordt binnen de gebarenruimte.

Omgaan met Dove kinderen:

- Let er op dat alle kinderen je goed kunnen zien
- Zet de kinderen in een U-vormige kring. Zo kunnen kinderen elkaar zien.
- Geef kinderen de tijd om naar de prenten te kijken voordat je begint te gebaren.
- Zet het boek op een standaard zodat je handen vrij zijn om te bewegen.
- Maak afspraken met de kinderen over naar voren lopen om het boek te zien.
- Leer kinderen verantwoording te nemen voor eigen kijkgedrag (niet te veel wapperen om aandacht).
- Bij aandacht trekken van kleintjes, niet aan het gezichtje duwen of trekken, hoe zachtjes ook, maar vragen in correcte zinnen: INDEX₂, ₂KIJKEN₁
- Geef feedback op het gebaargebruik van kinderen.
- Zorg dat er niet gestoord kan worden tijdens de les.
- Aandacht trekken door op de grond trappelen en in de vingers knippen is niet passend bij Dove kinderen.

Aanbevelingen training

Duidelijk zal zijn dat vervolgtraining nodig is. Het moet mijns inziens mogelijk zijn dat in de beperkte tijd toch meer vooruitgang te boeken moet zijn. Daarbij zijn de volgende aanpassingen met betrekking tot optimalisering van de training aan te bevelen:

- Bespreek de resultaten van dit onderzoek met de deelnemers. Deelnemers leren van de beoordelingen.
- Bekijk of de tijdsdruk verlicht wordt als er bijvoorbeeld drie maandagen achter elkaar bijeenkomst kan zijn en elke vierde keer niet. Bespreek daarbij of in de drukke perioden januari en juni de training tijdelijk gestopt kan worden. Zodat op andere momenten minder kans op uitval is.
- Gebruik doeltaal als voertaal. Omdat bij deelnemers behoefte is aan voorbeeld van volwassen NGT gebruikers is dit al een manier om daaraan tegemoet te komen. Bovendien sluit dit aan bij de huidige taaldidactische uitgangspunten. Bij de deelnemers is ook gebrek aan taalcontact. Hoewel klein is dit toch een bijdrage aan meer taalcontact.
- Blijf opnamen in de klassen maken en bespreek kort een aantal opnamen tijdens elke bijeenkomst.
- Laat deelnemers voorbeeldlessen zien en bespreek deze met de groep.

- Leerdoelen van deelnemers worden nauwkeuriger vastgesteld. Probeer doelen SMART te formuleren. Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden.
- Beoordeel van elke deelnemer een begin opname en een eindopname. Daarvoor is het prettig als alle deelnemers hetzelfde verhaal gebaren. Beoordeel dit samen met de deelnemers.
- Stel halverwege vast of het leerdoel voldoet. Mogelijk kan ook halverwege een assessment plaatsvinden.
- Besteed meer aandacht aan woordenschat uitbreiding.
- Ga als deelnemer meer contact aan met Doven buiten de school.
- Neem de uitkomsten van de overige resultaten mee in de training.

REFERENTIES

- 't Hart, H. Boeije, H., & Hox, J. (Eds). (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Appel, R., & Vermeer, A. (1996). *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Baker, A., et al. (1997)(2001). *Méér dan een gebaar; Rapport 2001 Commissie Nederlandse Gebarentaal*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Baker, A., Van den Bogaerde, B., Pfau, R., & Schermer, T. (Eds). (2008). *Gebarentaalwetenschap een inleiding*. Deventer: Van Tricht.
- Boers, E. (2010). *Theoretische onderbouwing met betrekking tot de keuzes voor de modules Taalbeheersing Nederlandse Gebarentaal in het kader van de wijziging van het curriculum van de opleiding leraar/tolk Nederlandse Gebarentaal*. Utrecht: Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies. Intern stuk.
- Convenant (1997). *Convenant ten behoeve van het dovenonderwijs in Oost-Nederland 25 november 1997*. Plaats en uitgever onbekend.
- De Ru, M. (2010). *Coachingstraject leerkrachten NGT groepen en combinatiegroepen schooljaar 2010-2011*. Arnhem: dr. Bosschool. Intern stuk.
- Jaarverslag, (2002). *Experiment Dovenonderwijs in Oost-Nederland 2001/2002*. Plaats en uitgever onbekend.
- Jansma S. (2006). *ABC-model nader gedefinieerd*. Signis Scholengemeenschap intern stuk.

- Jansma, S. (2007). *Bilingual education for deaf children, with or without cochlear implant*. Lezing World Federation of the Deaf. Amsterdam: Signis.
- Knoors, H. (1992). *Exploratie van de gebarenruimte. Een onderzoek naar de verwerving van ruimtelijke morfosyntactische gebarentaalstructuren door dove kinderen met horende ouders*. Rotterdam: Koninklijke Ammanstichting.
- Knoors, H., & Fortgens, C. (1995). Het Rotterdams tweetaligheids project. *Van Horen Zeggen* 35,1. 4-11.
- KPC Onderwijs Adviseurs. (1997). *Beginscenario Samen Speciaal. Onderwijskundig project waarbij dove leerlingen samen met slechthorende leerlingen onderwijs ontvangen van de Dr. P.C.M. Bosschool en Effatha*. Den Bosch: Katholiek Pedagogisch Centrum.
- Kwakernaak, E. (2009). *Didactiek van het vreemdetalenonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Nijen Twilhaar, J. (2009). *Lexicon van de gebarentaalwetenschap*. Deventer: Van Tricht.
- Plaza Pust, C.(2005) *Sign bilingual education and inter-modal language contact: On the relation of psycholinguistic and pedagogical factors in deaf bilingualism*. Opgehaald 28 april, 2011, van <http://www.lingref.com/isb/4/144ISB4.PDF>
- Rietveld - Van Wingerden, M., & Tijsseling, C. (2010) *Ontplooiing door communicatie. Geschiedenis van het onderwijs aan doven en slechthorenden in Nederland*. Apeldoorn: Garant.
- Sacks, O. (1998). *Stemmen zien. Reis naar de wereld van de doven*. Amsterdam: Meulenhoff.

Schermer, T.(2000). *Gewoon samen, samen speciaal: gewoon speciaal*.

Randvoorwaarden voor tweetalig onderwijs aan dove kinderen. Lezing
Voortgangskonferentie Experiment Dovenonderwijs Oost-Nederland. 3
november 2000.

Schermer, T., Fortgens, C., Harder, R., & De Nobel, E. (eds.)(1991). *De
Nederlandse Gebarentaal*, Deventer: Van Tricht.

Van den Nulft, D., & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer. Praktijkboek
voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Wiefferink, C.H., De Raeve, L., Spaai, G.W.G., Wenners-Lo-A-Njoe, V.T.,
Vermeij, B.A.M., & Uilenburg N. (2007). *Onderzoek naar de ontwikkeling
van jonge dove kinderen met een cochleair implantaat in een tweetalige
omgeving*. Amsterdam, NSDSK.

Zwitserslood, I. & Van de Craats, I. (2007). *Een taaldidactische beoordeling van de
leergang "Nederlandse Gebarentaal voor Algemeen Belangstellenden; met
aanbevelingen en suggesties voor verdere ontwikkeling*. Nijmegen:
Radboud Universiteit.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Opzet coaching- en trainingstraject door teamleider

Coachingstraject leerkrachten NGT groepen en combinatiegroepen schooljaar 2010-2011

Leerkrachten: A, B, C, D, E

Coach: Lidy

Omdat we onze keuze NGT als eerste taal aan een groep kinderen aan te bieden moeten we ons zelf ook serieus nemen in het verhogen van het niveau van NGT van die leerkrachten die met die groepen leerlingen nauw samenwerken.

Dat betekent dat er een coachingstraject zal gaan plaats vinden waarin de maandag als coachingsdag gebruikt zal gaan worden.

- De coach en de leerkracht analyseren samen het huidige niveau van het NGT van de leerkracht en stellen op grond daarvan vast op welk niveau de leerkracht aan het eind van het schooljaar zou moeten kunnen functioneren. Dit te bereiken niveau biedt het kader aan het hele coachingstraject.
- Op grond van dit kader stelt de leerkracht per twee maanden een POP op met maximaal twee haalbare doelen per keer. Dit plan wordt in de coach groep vastgesteld en geëvalueerd. (het formulier is een hulpmiddel daarbij)
- De coach komt op maandag observeren in de klas (de oefensituatie van de leerkracht in deze), maakt eventueel video-opnames en laat, wanneer situaties zich daarvoor lenen, voorbeeldgedrag zien.
- Na schooltijd vindt er een bijeenkomst plaats met de hele coachgroep, waarin observaties, opnames, POP's, verrijkingsmateriaal, ed besproken worden. De coach geeft leiding aan deze bijeenkomsten. Alles wat in deze bijeenkomsten besproken wordt is in principe vertrouwelijk. Wanneer informatie met derden uitgewisseld moet worden zal dat in onderling overleg plaats vinden.
- De teamleider en orthopedagoog zijn eindverantwoordelijk voor het totale proces. Met deze twee zal er daarom iedere drie maanden een procesevaluatie plaats vinden.
- De coach krijgt maandelijkse ondersteuning van de teamleider.
- Leerkrachten die dit traject volgen zijn vrijgesteld wanneer dat wenselijk is van andere ontwikkeltrajecten.
- Aan het eind van het schooljaar zal getoetst worden of het einddoel bereikt is en zal een eventueel vervolgtraject vastgesteld worden.

Bijlage 2: Verzoek aan informanten

Arnhem, 10 mei 2011

Beste collega,

Zoals je wellicht al weet ben ik bezig met het afronden van mijn opleiding Master Dovenstudies. Ik ben bezig met een onderzoek over de vraag; is de gebarentaalvaardigheid van leerkrachten door coaching en training te verbeteren?

Nu zit ik met een probleem met betrekking tot het beoordelen van gefilmd materiaal. Ik coach en train vijf leerkrachten. Van elk van hen heb ik filmpjes gemaakt die beoordeeld moeten worden op vooruitgang op een bepaald grammaticaal onderdeel van de Gebarentaal. Precieze instructie wordt verzorgd. Voor de beoordeling daarvan heb ik Dove informanten nodig. Niet zomaar elke informant, maar informanten die ook van onderwijs aan Dove kinderen verstand hebben en het liefst ook een NGT diploma hebben. En daar ben jij er een van. Ik vraag een aantal bekende gebarentaaldocenten/leerkrachten om mij uit de brand te helpen op betrekkelijk korte termijn, zodat je maar een leerkracht hoeft te beoordelen.

A.s woensdag heb ik een gesprek met mijn scriptiebegeleider en snel daarna ga ik aan de slag met filmpjes opsturen en instructies voor het beoordelen.

Ik hoop dat je me wilt helpen.

Alvast een hartelijke groet, Lidy

Bijlage 3: Instructie beoordelaars

Instructie voor beoordeling NGT-vaardigheid van deelnemers aan coaching-en trainingstraject 'verbeteren van NGT-vaardigheid'.

Het u toegestuurde bestand bevat drie filmpjes van een deelnemer aan het coaching-en trainingstraject 'Verbeteren van de gebarentaalvaardigheid van leerkrachten op de dr. Bosschool'.

Elke week worden de vijf deelnemers gefilmd door de NGT-docent tijdens een les die zij in NGT geven. Na schooltijd komen de vijf deelnemers bijeen en bespreken en trainen onder begeleiding van de NGT-docent de NGT-vaardigheid.

U hebt van een deelnemer drie filmpjes toegestuurd gekregen. Het is de bedoeling dat u deze filmpjes beoordeelt.

De beoordeling door u wordt in twee delen gedaan. **Het is voor het onderzoek belangrijk dat u eerst deel een (blz. 3.) beantwoordt voordat u deel twee (blz. 4) leest en verder gaat!**

Op de antwoordbladzijden 3 en 4 staan de specifieke instructies.

De eerste vraag is of u kunt beoordelen welk filmpje van de door u te beoordelen deelnemer het oudste is, de volgende en de meest recente (van september t/m april). Op antwoordblad 1 staat de vraag.

De tweede vraag betreft het specifieke leerdoel van de deelnemer die door u beoordeeld wordt. Op antwoordblad 2 staan de betreffende vragen.

Hartelijk bedankt voor uw medewerking aan het onderzoek.

Deelnemer A

Antwoordblad 1.

U hebt drie opnamen toegestuurd gekregen. De deelnemer op de filmpjes leesvertelt drie keer een boekje. U bekijkt de opnamen en beoordeelt in welke volgorde ze zijn opgenomen. De opnamen hebben de titels: De want, De spin, Dottie.
Bij het beoordelen sluit u zoveel mogelijk omgevingsfactoren uit (seizoen, lengte van kinderen, aankleding van de klas) U beoordeelt op de opbouw van gebarentaalvaardigheid van de deelnemer.

Ik denk dat de volgorde van de filmpjes is:

Eerste:

Tweede:

Derde:

Wat is uw motivering?

.....

.....

.....

.....

Antwoordblad 2.

De deelnemer op de filmpjes die u beoordeelt vond dat hij te snel en te slordig gebaarde en heeft het volgende leerdoel gesteld:

Ik maak de gebaren met de juiste handvorm, plaats, beweging, oriëntatie en non-manueel deel . Mijn tempo van gebaren wordt daardoor rustiger.

De volgorde van de filmpjes is als volgt:

Eerste; De spin

Tweede; De want

Derde; Dottie

Het is geen probleem als u een andere volgorde heeft ingevuld op de vorige bladzijde. Bij het beantwoorden van de vragen mag u zoveel schrijven als u nodig vindt.

Als u een andere volgorde hebt ingevuld waar ligt dat volgens u aan?

Kunt u de verhalen volgen?

Nu u weet welke de volgorde is, is er volgens u vooruitgang te zien in gebarentaalvaardigheid?

Is het doel (rustiger en netter gebaren) behaald?

Hoe is het tempo volgens u?

Hoe beoordeelt u de gebaren mbt. Handvorm, plaats, beweging, oriëntatie en n-m deel?

Zijn u bijzonderheden opgevallen in gebarentaalgebruik?

Bij het gebruik van classificers viel me op:

In beurtgedrag viel me op:

Bij aandacht trekken van de kinderen viel me op:

Wat ik heel goed vond is:

Ik heb de volgende tip:

Dit wil ik nog kwijt:

Bijlage 4: Evaluatieformulier voor deelnemers

Evaluatieformulier deelnemers coaching- en trainingstraject verbeteren gebarentaalvaardigheid.	
Sommige vragen moeten met Ja of Nee beantwoord worden. Bij sommige vragen moet je jezelf beoordelen op een vijfpuntschaal. De schaalverdeling van 1-5 mag je interpreteren als: 1; bijna niet, 2; een beetje, 3; middelmatig, 4; aardig wat, 5; veel. Of als je liever in percentages meet: 1; 0-20%, 2; 21-40%, 3; 41-60%, 4; 61-80%, 5; 81- 100%. Aan het eind staan ook nog open vragen.	
1. Is je gebarentaalvaardigheid vooruitgegaan sinds september 2010?	Ja / Nee
Zo ja;	
1.a Hoeveel vind je jezelf vooruitgegaan op een schaal van 1-5?	1 2 3 4 5
Zo niet;	
1.b kun je aangeven waardoor je denkt dat je niet vooruitgegaan bent?	

2. Heb je je leerdoel (<i>Ik maak mijn taaluitingen in NGT visueel aantrekkelijk door meer gebruik te maken van rol nemen en classifiërs</i>) behaald?	Ja / Nee
Zo ja;	
2.a In welke mate?	1 2 3 4 5
Zo niet;	
2.b Kun je aangeven waardoor je denkt dat je het niet behaald hebt?	

3. Ben je vooruitgegaan op de volgende aspecten?	
3.a Gebruik van classifiërs	Ja / Nee
In welke mate?	1 2 3 4 5
3.b Rolnemen	Ja / Nee
In welke mate?	1 2 3 4 5
3.c Mimiek	Ja / Nee
In welke mate?	1 2 3 4 5
3.d INDEX gebruiken	Ja / Nee
In welke mate?	1 2 3 4 5

3.e Vloeiend gebaren In welke mate?	Ja / Nee 1 2 3 4 5
3.f Zinsbouw NGT In welke mate?	Ja/Nee 1 2 3 4 5
3.g uitbreiding van lexicon.	Ja / Nee
 4. Wat of waarvan heb je het meeste geleerd in dit traject? -----	
 5. Waaraan heb je het meeste gehad in dit traject? -----	
 6. Wat wil je over je eigen leertraject nog kwijt? -----	